

Ullanlinna

TAMPEREEN TEHTAANPIIPUT

**TYÖRYHMÄN RAPORTTI
TAMPEREEN KAUPUNKI
1991**

SISÄLLYS

MUSEOYHTEISTÖ
RAKENTAMISTEHTÄVÄ
OSASTON ARKISTO

Savupiippujen Tampere	4
Savupiippujen luokitus	6
Koskenvarren symbolipiiput	9
Frenckell	11
Finlayson	12
Tampella.	14
Tako	16
Muut teollisuushistorian kannalta merkittävät piiput.	19
Klingendahl	21
Kehräsaari	24
Attila	26
Suomen Trikoo	28
Sarvis	30
Muita huomattavia piippuja.	33
Lielähti, Haarla	35
Sosiaalivirastotalo	36
Pyynikin sairaala, Valion meijeri, Aaltosen kenkätehdas	37
Valmet, Lokomo, Kiilto	38
Hatanpään sairaala, Salmisen nahkatehdas, Tampereen Saippua	39
Tuotannon leipomo, Karjakunta	40
Voiman leipomo, Maito-Pirkka	41
Purettuja piippuja	42
Verkatehdas, Lapinniemi	42
Kondensaattoritehdas, Teurastuslaitos	43
Ratinan höyryvoima-asema	44
Uuden ajan maamerkkejä	45
Savupiippujen tekninen selvitys	46
Piipujen rakentamisvuodet	48
Korkeustaulukko	50
Leikkauskuvat	52
Toimenpidesuositus	53
Paikannuskartat	54

JOHDANTO

Tampere on teollisuuskaupunki. Tämä määritelmä on hyväksytty sekä maamme rajojen sisäpuolella että kansainvälisesti, eikä elinkeinoelämän voimakas rakennemuutoskaan vielä vuosiin muuta tätä käsitystä. Muutos on sen sijaan näkynyt kaupungin rakennetussa ympäristössä. Vuosikymmenien ajan kaupungin lukuisat tehtaanpiiput kuuluivat olennaisesti kaupunkikuvaan. Nyt nämä piiput ovat yksi toisensa jälkeen kaatuneet uusien rakennuksien tieltä ja käyneet hälyttävän vähiin.

Tämän tosiasian edessä Tampereen kaupunkikuvatoimikunta havahtui ehdottamaan kaupunginhallitukselle, että perustettaisiin työryhmä, joka selvittäisi jäljellä olevien piippujen historiaa, teknistä kuntoa ja maisemallista merkittävyyttä. Kaupunginjohtajisto nimitti työryhmän 11.2.1991 ja antoi sen tehtäväksi inventoida Tampereen kaupunkikuvan ja kulttuurihistorian kannalta merkittävät savupiiput. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli tutkia, mitä mahdollisuuksia on säilyttää ja suojella merkittävät piiput. Työryhmän tehtäviin kuului myös savupiippujen korjaus- ja kunnossapito-ohjeiston laatiminen.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimitettiin projektipäällikkö **Jyrki Laiho** kaupunginkansliasta sekä jäseniksi apulaisasema-kaava-arkkitehti **Kristiina Jääskeläinen** kaavoitusvirastosta, rakennustarkastusinsinööri **Kalevi Lammi** rakennusvalvontavirastosta ja työpäällikkö **Juha**

Mäkinen talonrakennusvirastosta. Sihteeriksi nimitettiin kaupunkikuva-arkkitehti **Hannu Kulju**.

Työryhmän työskentelymenetelminä olivat useiden kokousten ja vilkkaiden keskustelujen lisäksi materiaalin kerääminen ja inventointi, maastokäynnit valokuvauksineen sekä teknisten tietojen ja mittojen tarkistus. Monipuolisista keskusteluista ja vaikeasta tehtävästä huolimatta työryhmän näkemykset olivat varsin yhdenmukaiset ja raportin lopputulosta voidaan pitää täysin yksimielisenä.

Työryhmä haluaa kiittää kaikkia tietojen keräämisessä auttaneita henkilöitä, joiden myötämielisen asenteen ansiosta yhteistyö oli joustavaa.

Tätä selvitystyön tuloksena julkaistavaa raporttia tulisi käyttää perustietona ja kannanottona kaikessa päätöksenteossa, joka liittyy näiden kohteiden uudelleen kaavoitukseen ja rakennuslupakäsittelyihin.

Tampereella 9. joulukuuta 1991

Jyrki Laiho
puheenjohtaja

SAVUPIIPPUJEN TAMPERE

Tampere syntyi teollisuuskaupungiksi. Kaupunki kasvoi ja kehittyi teollisuuden ympärille. Jo 1800-luvun puolivälissä Tampere eli teollisuuden ensimmäistä nousukautta ja oli näin koko Suomen teollistumisen kehityksen kärjessä.

Tampereen vanhin teollisuus asettui Tammerkosken rannoille ja kaupungin vesistöjen tuntumaan. Tampereen perinteinen, omaleimainen kaupunkikuva on jo yli puolelentoista vuosisadan ajan muodostunut Tammerkosken ja sen varrella olevien suurten tehtaiden ja tehtaanniipujen muodostamasta kokonaisuudesta. Näsijärveltä tai Pyhäjärveltä katsottuna tehdaskaupungista kertovat koskenvarren tehtaiden lisäksi molempien järvien ranta-alueiden tehtaot.

Kun Tampereen teollisuustoiminta monipuolistui ja

kaupunki kasvoi, teollisuuslaitoksia rakennettiin uusille kasvualueille. Uusia tehdasrakennuksia nousi aluksi lähinnä Tammelaan ja rautatien varteen, myöhemmin etäämmälle keskustasta uusille teollisuusalueille.

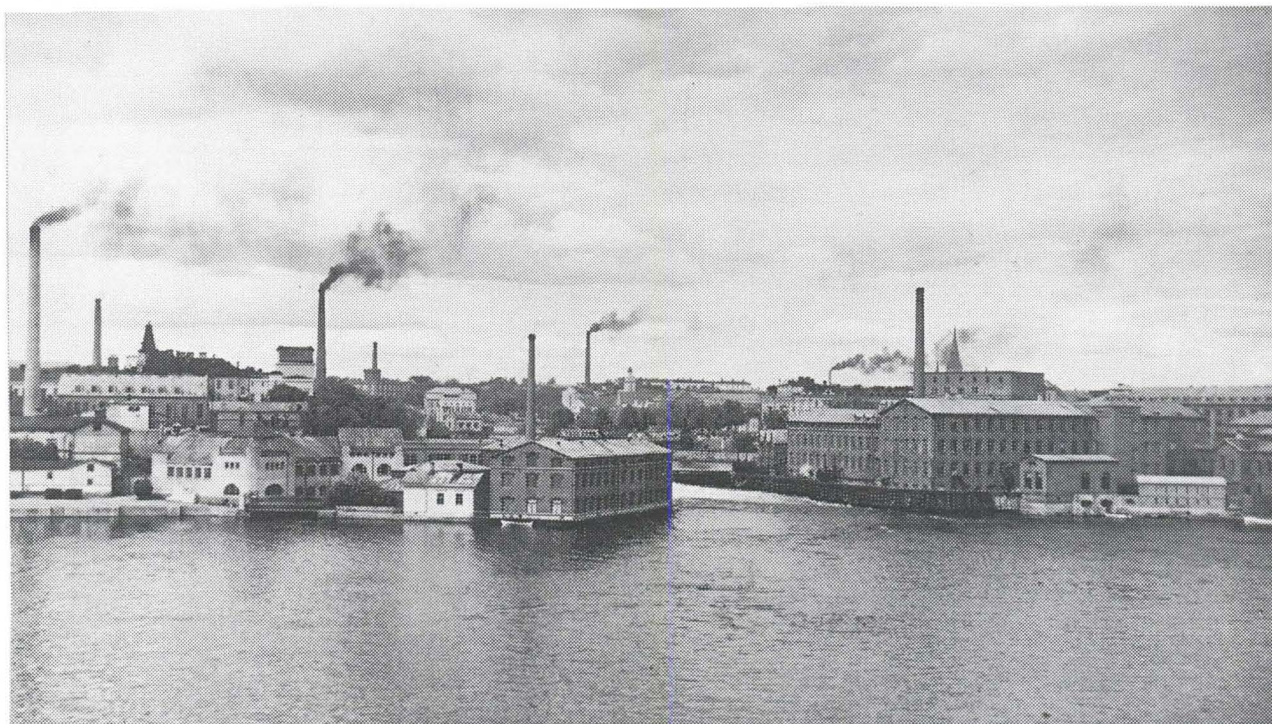
Kaksi viime vuosikymmentä ovat olleet savupiiputeollisuudelle suurten muutosten aikaa. Perinteinen teollisuustoiminta on vähentynyt voimakkaasti. Muun muassa teollisuuden sisäiset muutokset ja prosessien kehitys ovat tehneet vanhat teollisuusrakennukset vanhanajaisiksi. Vanhimmat ja samalla Tampereen keskeisimmät teollisuusrakennukset tyhjenevät, ja uudet käyttäjät tuovat tiloihin uudenlaista toimintaa.

Vanhojen teollisuusalueiden käyttötarkoituksen muutos ei välttämättä merkitse

vanhan tehdasmiljöön täydellistä häviämistä, koska vanhojen rakennettujen ympäristöjen arvo on ymmärretty. Ainakin arvokkaimmat ja kunnoltaan vähintään kohtalaiset tehdasrakennukset säilytetään ja ne kunnostetaan uuteen käyttöön.

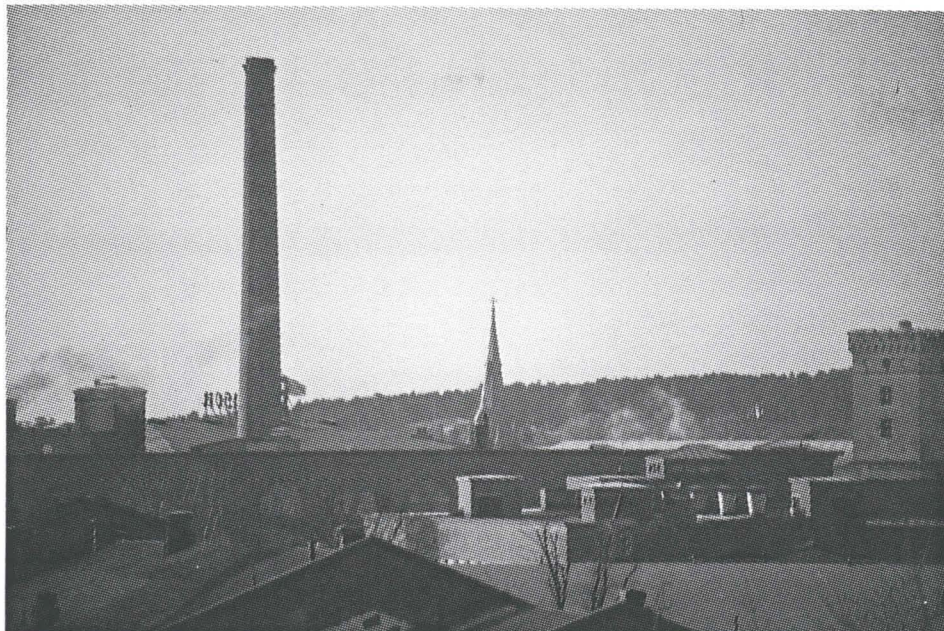
Teollisuustilatutkimus osoitti, että vanhojen teollisuusalueiden ja -rakennusten uudelleenkäyttövaihtoehdot ovat eräin edellytyksin monipuolisia, joustavia ja kustannuksiltaan vertailukelpoisia uudisrakentamiseen verrattuna.

Vanhojen teollisuusrakennusten ja -alueiden säilyttäminen on erittäin merkittävää kaupungin imagon, historian ja kulttuurillisen jatkuvuuden kannalta. Kaupunkikuva antaa ilmeen ja identiteetin koko kaupungille sekä synnyttää kaupunkilaisille kotipaikkatunteen.

Tampere kasvoi teollisuuden ympärille. 1800-luvun puolivälissä kaupunki eli teollisuuden ensimmäistä nousukautta ja oli koko Suomen teollistumisen kärjessä.

Kaupungin maamerkkejä ovat korkealla sijaitsevat rakennukset, jotka hallitsevat maisemaa tai joiden tornit kohoavat muiden rakennusten yläpuolelle.

Kaupunkikuva koostuu perinteisestä rakennetusta ympäristöstä, joka liittää kaupungin historian kunkin kaupunkilaisen omaan historiaan. Sen ansiosta kaupunki erottuu itsenäiseksi, omaleimaiseksi paikaksi.

Korkeat rakennukset maamerkkejä

Perinteisiä kaupunkikuvan kiintopisteitä ovat kaupunkien hallintorakennukset, kirkot, keskeiset aukiot ja historian saatossa rakennetut merkkirakennukset. Näistä maamerkin aseman saavat rakennukset, jotka sijaitsevat korkealla ja hallitsevat maisemaa tai joiden tornit kohoavat muiden rakennusten yläpuolelle. Maamerkkejä ovat myös rakennukset, jotka jo kaukaa kaupunkiin tultaessa kertovat lähestyvästä yhdyskunnasta. Tampereella tällaisia maamerkkejä ovat perinteiset

kirkontornit; Vanhan kirkon, Aleksanterin, Messukylän, Viinikan ja Ortodoksisen kirkon tornit. Uudemman kirkkoarkkitehtuurin edustaja ja tärkeä maamerkki on Kalevan kirkko. Koko läntisen alueen ehkä tärkein maamerkki on Pispalan haulitorni, joka on maamerkinä merkittävämpi kuin Pyynikin näkötorni. Kaupungin keskustassa tärkeitä maamerkkejä ovat linja-autoaseman ja rautatieaseman tornit. Näkyviä maamerkkejä ovat myös uudet tulokkaat hotelli Ilves ja Hatanpään viljasiilot.

Tampereen kaupunkikuvaa tarkasteltaessa tulee muistaa, että Tampere on Suomen vanhin teollisuuskaupunki, jonka kehitys on kulkenut rinnan perinteisen savupiipputeollisuuden kehityksen kanssa. Niinpä Tampereen kaupunkikuvassa ytimen muodostavat vanhat tehtaat ja Tammerkoski. Kaupungin siluetti kertoo, että edessä on vanha tehdaspaikkakunta, sillä teh-

taiden piiput nousevat edelleen hallitsevana ryhmänä muun kaupungin yläpuolelle.

Tehtaiden piiput tehdasrakennusten käyttötarkoitusten muuttuessa hävitetään helposti tarpeettomina, mahdottomina muuttaa uuteen käyttöön ja kalliina kunnostaa paikalleen. Kun savupiipun alkuperäinen käyttö loppuu, piippu alkaa rapautua. Piiput ovat kuitenkin perinteisten teollisuusrakennusten oleellinen osa ja samalla yhtä tärkeä osa kaupunkikuvaa kuin kaupungin muutkin arvorakennukset. Piipuilla on itse asiassa siluettissa kaikkia muita rakennuksia ja rakennelmia tärkeämpi merkitys. Tästä syystä Tampereen savupiippukannan inventointi liittyy vanhan rakennuskannan ja perinteisen kaupunkikuvan säilyttämiseen, mikä on kaupunkisuunnittelun yksi peruskysymyksiä.

SAVUPIIPPUJEN LUOKITTELU

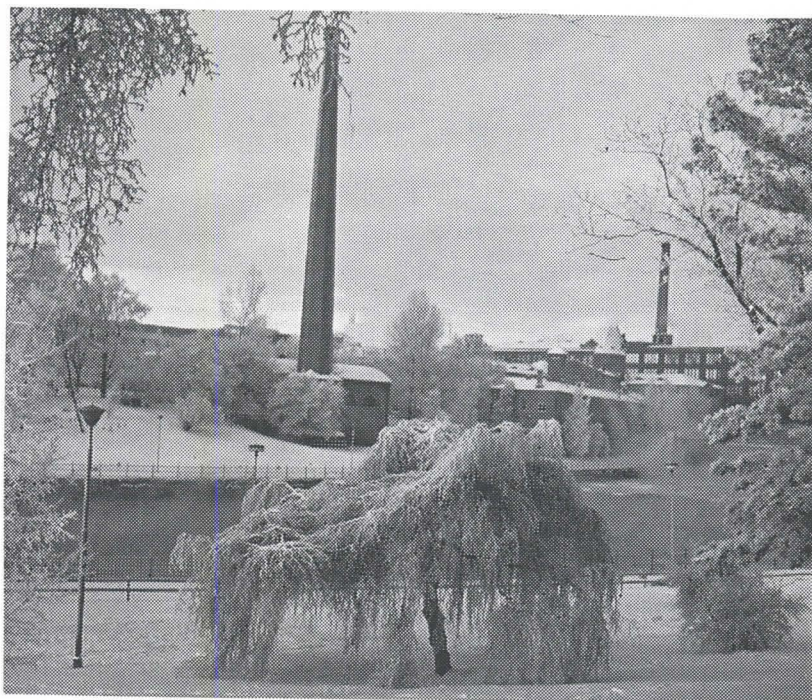
Tampereen teolliseen historiaan liittyvillä tehtaanpiipuilla on perinteinen merkitys kaupunkikuvassa. Työryhmä luokitteli Tampereen savupiiput ryhmiin historiallisen arvon, kaupunkikuvallisen merkityksen ja sijainnin mukaan. Koskenvarren "symbolipiiput" ja muut teollisuushistorian kannalta merkittävät piiput ovat kaupungin vanhimpien tehtaiden piippuja, ja niillä on erityinen symboliarvo. Symbolipiiput kuuluvat Tampereen arvokkaimpien teollisuusrakennusten kokonaisuuteen, vaikka itse piipuista monet ovat tehtaidensa uusimpia rakennusosia.

Kullakin vanhalla tehtaalla on oma piippuhistoriansa. Kun tehtaot ovat kehittyneet, niiden voimalaitokset ovat muuttuneet, ja myös savupiiput ovat kuuluneet tähän muutosprosessiin. Teollisuusalueella on saattanut jossakin vaiheessa olla useita erillisiä voimalaitoksia ja niihin liittyviä savupiippuja, jotka sittemmin yksi toisensa jälkeen on tarpeettomina hävitetty. Nykyiset piiput ovat näin yksittäisinä piippuina jääneet edustamaan monivaiheista tehtaiden ja piippujen historiaa.

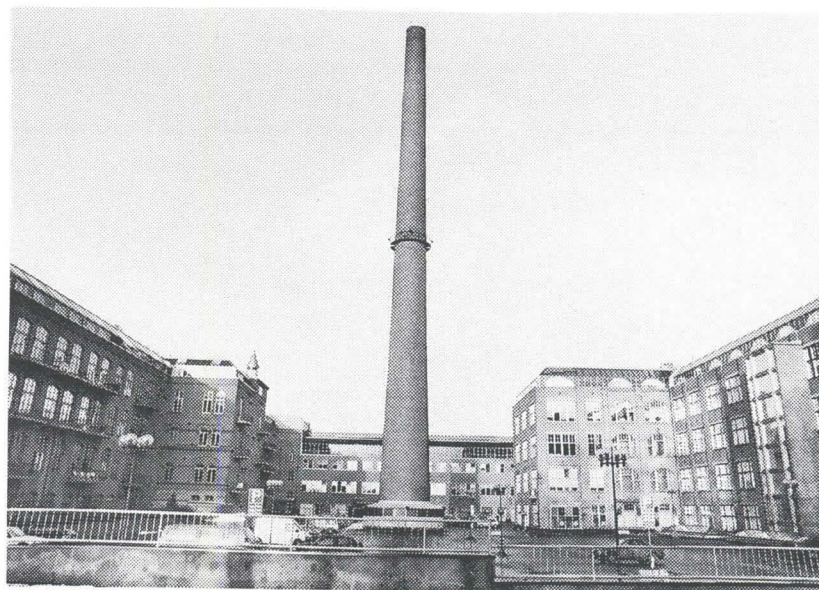
Työryhmän ehdottama savupiippujen luokitus:

1. Koskenvarren symbolipiiput

Koskenvarren symbolipiiput edustavat Tampereen vanhinta teollisuutta, joka sijoittui Tammerkosken rannoille. Tampereen kaupunkikuvan ja identiteetin muodostajina Tammerkoski ja sen reunoille rakennetut tehdasrakennukset, koskesta nousevat puna-

Koskenvarren symbolipiiput edustavat Tampereen vanhinta teollisuutta.

Myös muilla teollisuushistorian kannalta merkittävillä piipuilla on pitkä historiallinen tausta. Kuvassa näkyy Klingendahlin piippu.

tiiset tehtaiden seinät ovat ehdottomasti kaikkein merkityksellisimmät. Näiden teollisuuslaitosten savupiipuilla on varsinainen symbolipiippujen asema.

Koskenvarren symbolipiippuja ovat
Frenckellin piippu
Finlaysonin piippu
Tampellan piippu
Takon piippu

2. Muut teollisuushistorian kannalta merkittävät piiput

Myös tämän ryhmän savupiiput kuuluvat Tampereen teollisuuden kehityksen historian merkittäviin teollisuuslaitoksiin. Niillä on pitkä historiallinen tausta ja ne edustavat hyvin kaupungin perinteisesti monipuolista teollisuutta, joten niillä on symboliippujen veroinen merkitys.

Muut teollisuushistorian kannalta merkittävät piiput ovat Klingendahlin piippu
Kehräsaaren piippu
Attilan piippu
Suomen Triכון Pyynikin tehtaan piippu
Sarviksen piippu

3. Muut huomattavat piiput

Muut huomattavat piiput ovat sijainnistaan tai kaupunkikuvallisesta merkityksestään johtuen piippuja, joilla ei ole varsinaista symboliarvoa. Siitä huolimatta ne ovat tärkeitä Tampereella säilyneitä piippuja. Näiden piippujen tehdasrakennukset edustavat hyvin Tampereen perinteisen teollisuuden monipuolisuutta ja kehittymistä. Pyynikin sairaalan ja Hatanpään sairaalan piiput eivät ole tehtaanpiippuja, mutta ovat merkitykseltään ryhmän muihin piippuihin verrattavia.

Muilla huomattavilla piipuilla ei ole symboliarvoa, mutta ne edustavat Tampereen monipuolista teollisuutta.

Muita huomattavia piippuja ovat

Lielahden piippu
Haarlan piippu
Sosiaalivirastotalon piippu
Pyynikin sairaalan piippu
Valion Meijerin piippu
Aaltosen piippu
Valmetin piippu
Lokomon kaksi piippua
Kiilto Oy:n piippu
Hatanpään sairaalan piippu
Salmisen Nahkatehtaan piippu
Tampereen Saippuan piippu
Tuotannon leipomon piippu
Voiman leipomon piippu
Karjakunnan piippu
Maito-Pirkan piippu

4. Merkittäviä purettuja piippuja

Tehtaisiin kuuluvia piippuja on noussut ja kaatunut teollisuuslaitosten kehittyessä. Tähän raporttiin otetuista merkittävistä piipuista monet ovat teollisuuslaitoksensa kehityksen pääte ja laitoksen

useista eriaikoina rakennetuista piipuista ainoa jäljellä oleva. Tampereen keskustasta on hävinnyt myös sellaisia teollisuuslaitoksia ja piippuja, joilla on ollut erittäin keskeinen merkitys Tampereen teollisuuden historialle sekä keskustan kaupunkikuvalle.

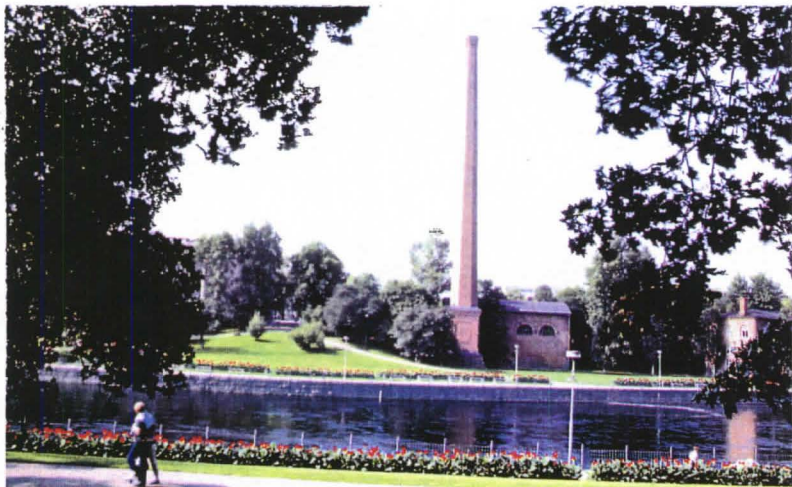
Myös varsinaisen ydinkeskustan ulkopuolella on ollut Tampereen teollisuushistorian kannalta huomionarvoisia tehtaita ja niiden piippuja, jotka ovat jo hävinneet kaupunkikuvasta. Yksi tällainen ryhmä on ollut muun muassa kaupungin itäpuolen tiilitehtaat ja niiden savupiiput.

Työryhmä on halunnut mainita viisi purettua keskeistä piippua

Verkatehtaan piippu
Lapinniemen piippu
Kondensaattoritehtaan piippu
Teurastuslaitoksen piippu
Ratinan höyryvoima-aseman piippu

KOSKENVARREN SYMBOLIPIIPUT

Frenckellin piippu

Takon piippu

Tampellan piippu

Finlaysonin piippu

FRENCKELLIN PIIPPU

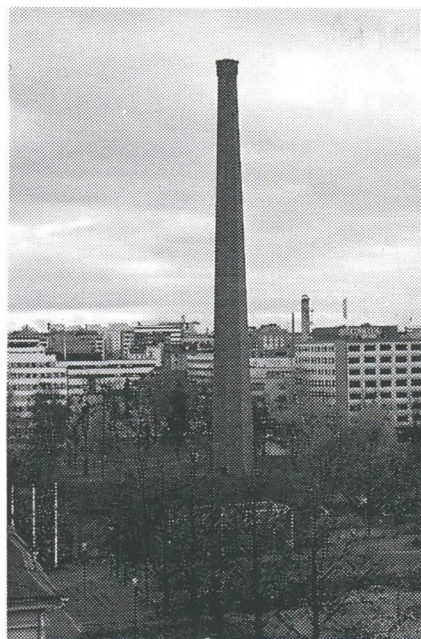
Frenckell oli Suomen ensimmäinen paperitehdas. Sen perusti Tampereen teollisuuden isäksi kutsuttu kupariseppä Abraham Häggman vuonna 1783.

Omistajanvaihdosten kautta paperiruukki siirtyi vuonna 1832 kirjanpainaja Johan Christoffer Frenckellille, joka antoi ruukille nimen J.C.Frenckell & Son. Tehtaan kukoistuskautta oli Johan Frenckellin ja hänen poikansa Frans Frenckellin aika 1900-luvun alkuun.

Vuonna 1870 nousi kosken pinnan tasalla olevalle perustalle 200 jalkaa eli noin 60 metriä korkea tiilinen savupiippu. 1900-luvun alkuvuo-

sina tehdasalueen rakennuskantaa uusittiin. Arkkitehti Birger Federley on suunnitellut valtaosan nykyisistä rakennuksista. Vuonna 1870 valmistunut kahdeksankulmainen savupiippu säilyi vuosina 1905–1907 rakennetun uuden pannuhuoneen rakentamisen yhteydessä.

Vuonna 1928 tehtaan toiminta lopetettiin ja tehdasalue siirtyi kaupungin omistukseen. Tehdasrakennukset ovat nykyisin kaupungin teknisten virastojen ja Tampereen Teatterin käytössä. Pannuhuone on kaupunginkirjaston lehtilukusalina. Vanha tehtaan piippu kunnostettiin noin 15 vuotta sitten.

Kahdeksankulmainen Frenckellin piippu on vanhin kaupungin säilyneistä tehdaspiipuista. Kuva vuodelta 1941.

FINLAYSONIN PIIPPU

Suomen puuvillateollisuus syntyi vuonna 1828, kun skotlantilaissyntyinen James Finlayson muutti Tammerkosken länsireunalle vuonna 1820 perustamansa konepajan puuvillatehtaaksi. Finlaysonin puuvillateollisuudesta alkoi maamme koneellinen suurteollisuus.

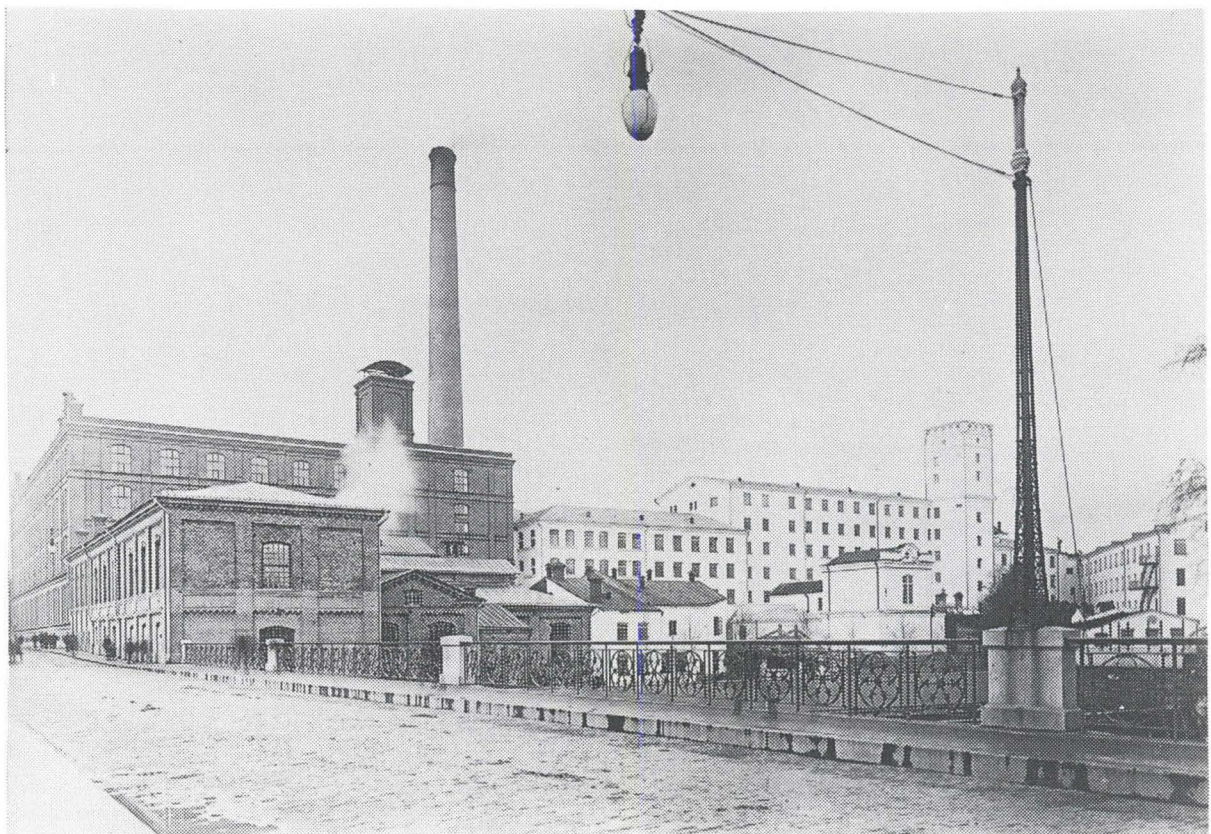
Teollisuuden kehityksen ja toimintojen tarpeiden mukaan teollisuusalue on koko historiansa ajan ollut myös rakennuskannaltaan täydentyvää ja muuttuvaa. Finlaysonin vanhin tehdasrakennus, ns. Kuusivooninkinen valmistui vuonna 1837 ja oli aikanaan ainutlaatuinen paitsi kokonsa myös rakennustekniikkansa ansiosta. Kuusivooninkista

seurasivat koskenvarren katehdas, voimalaitos, värjäämö, Satakunnankadun varren kutomo Plevna ja kehräämö Siperia, vanhat katuva priiki-, kutomo- ja kehräämörakennukset, pääkonttori ja Palatsi. Alueen uusin rakennus on Satakunnankadun ja Tammerkosken kulmaan rakennettu viimeistelyrakennus vuodelta 1960.

Kun höyryvoima otettiin käyttöön ja tehdasaluetta laajennettiin, useita höyryvoimalaitoksia rakennettiin 1800-luvun aikana. Vuosisadan vaihteessa alueella oli neljä savupiippua, joista vanhin, ennen vuotta 1866 rakennettu piippu purettiin 1900-luvun alussa.

Nykyisin jäljellä oleva, Kes-kustorin päätteeksi nouseva piippu rakennettiin vuonna 1899. Piippu on edelleen käytössä ja sen kunto on hyvä. Piippua on kunnostettu 1980-luvulla, jolloin siihen muun muassa rakennettiin suojapellit ja hattu. Finlaysonin piippu on 64 metriä korkea.

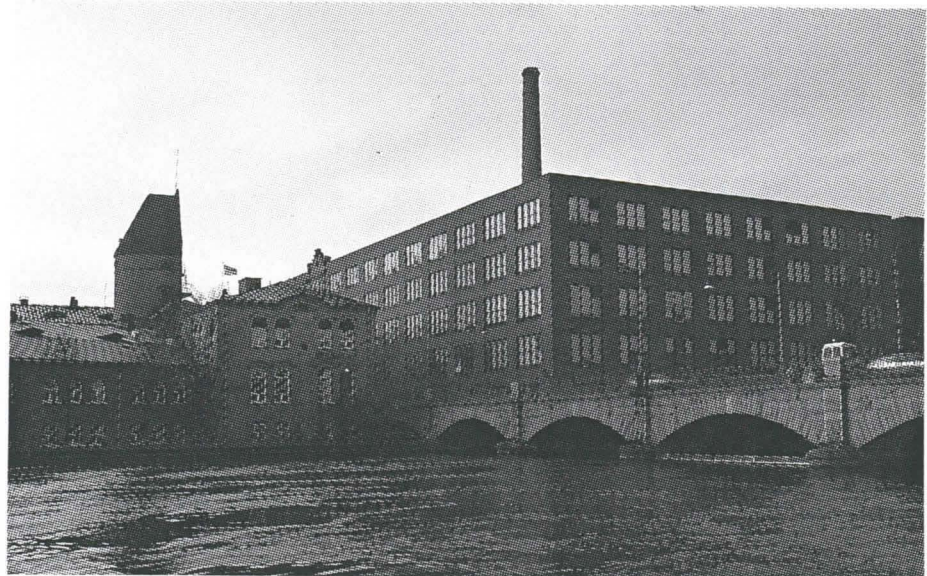
Finlaysonin alueelle suunnitellaan parhaillaan uuskäyttöä. Uudelleen kaavoituksen yhteydessä suojellaan merkittävä osa alueen tehdasrakennuksista sekä vanha tehtaanpiippu suojellaan rakennustaiteellisista, kulttuurihistoriallisista ja kaupunkikuvallisista syistä.

Finlaysonin tehtaasta alkoi Suomen koneellinen suurteollisuus vuonna 1828.

**Finlaysonin piippu
on rakennettu
vuonna 1899.
Edelleen käytössä
oleva, 64 metriä
korkea piippu on
hyväkuntoinen.**

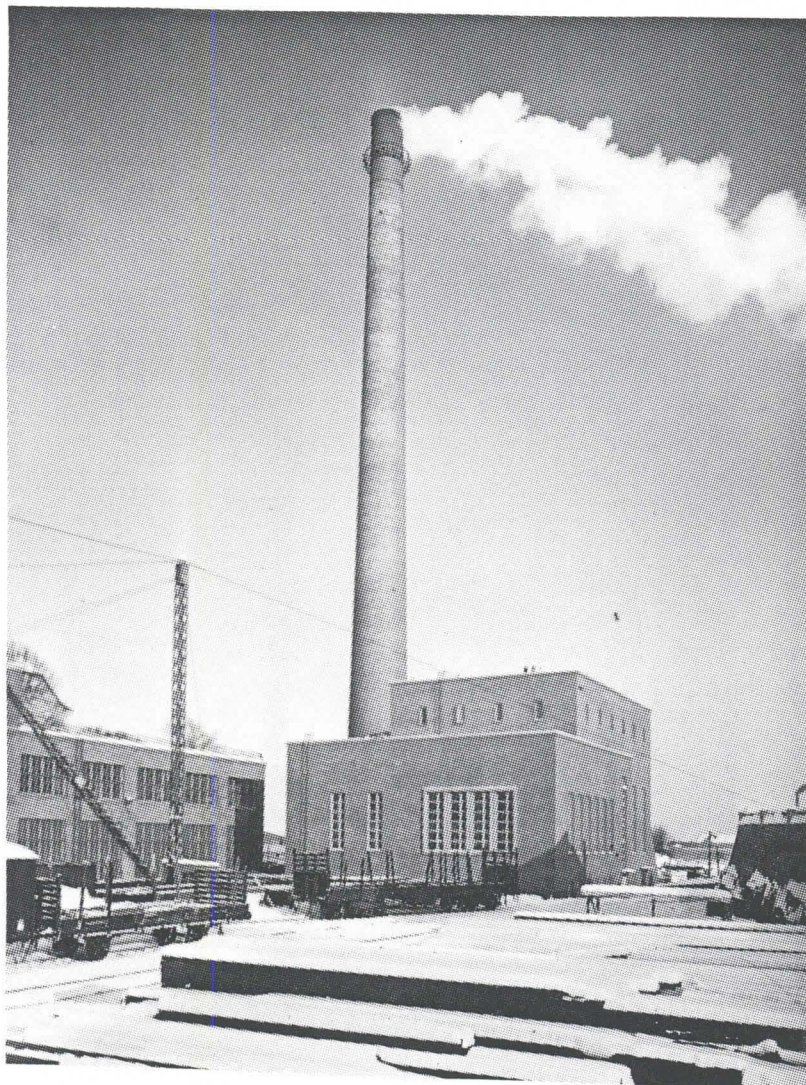

Tampellan alueen teollisuustoiminta alkoi vuonna 1844, kun Tammerkosken itärannalle valmistui masuuni, joka verraten nopeasti sai täydenrykseksi konepajan ja valimon. Rautateollisuuden rinnalle kehittyi pellavateollisuutta, kun pellavatehdas rakennettiin vuonna 1857.

Tampellan alueen rakentuminen alkoi koskenrannan teollisuuslaitoksista. Koskenvarren kehräämö- ja vers-
tasrakennusten tuntumaan syntyi tyypillinen tiivis teollisuusrakennusten kokonaisuus, joka on vielä 1960- ja 70-luvuilla täydentynyt merkittäväillä uudisrakennuksilla.

Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Osakeyhtiön, myöhemmin Oy Tampella Ab:n alueelle rakennettiin myös voimalaitoksia. Kosken sulut sekä erillinen rakennus höyrykoneelle ja -pannulle rakennettiin vuonna 1886, jotta kosken vesivoiman vaihtelu ei enää aiheuttaisi ongelmia tuotannolle. Kaupunkisiluettia koristamaan nousi höyrykoneen korkea piippu.

Vuonna 1897 valmistui uusi valimo ja sen kylkeen höyrypannurakennus ja piippu. Vuonna 1898 pellavatehdasta täydennettiin uudella häkilärakennuksella, johon liittyi oma höyrykonerakennus, varakattilahuone ja savupiippu. Vanhin höyrykone purettiin vuonna 1914 ja samana vuonna rakennettiin

Tampellan ainoa jäljellä oleva savupiippu rakennettiin vuonna 1947. Kuva vuodelta 1952.

uusi voimalaitos.

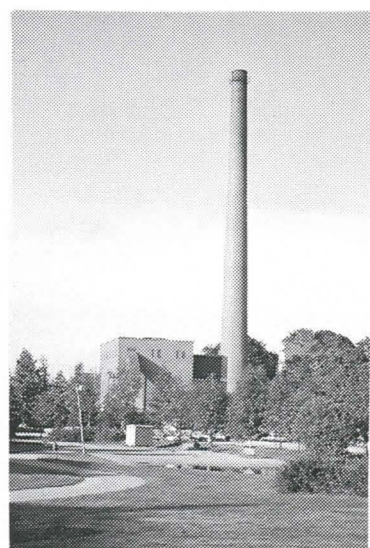
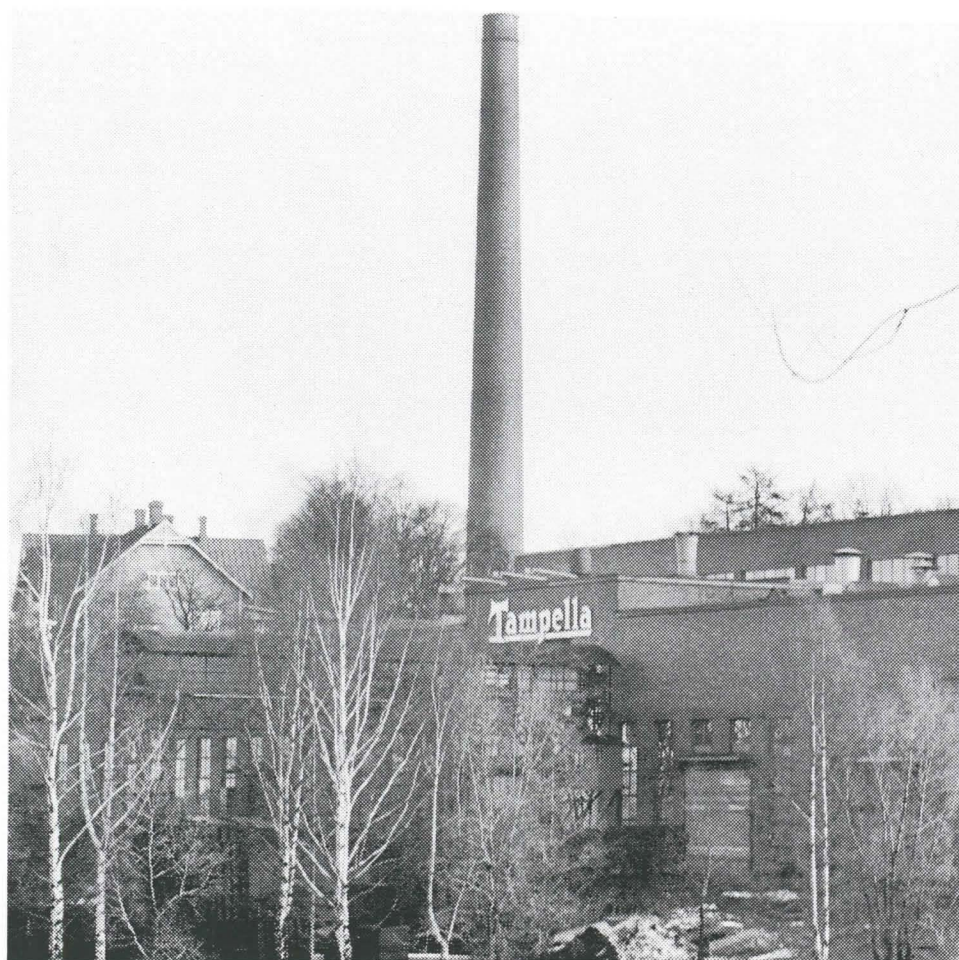
1900-luvun puolivälissä voimantarve tehtaassa lisääntyi. Tällöin rakennettiin uusi hiilipolttoaineella käyvä höyryvoimalaitos ja sen yhteyteen 100 metriä korkea savupiippu. Tämä hiilivoimalan savupiippu vuodelta 1947 on nykyisin ainoa jäljellä oleva Tampellan piippu, vaikka sen valmistuessa Tampellan alueella oli vielä viisi piippua.

Se on nykyisin poistettu käytöstä, ja siihen rakennettiin sadekatos vuonna 1989.

Tampellan alueelle suunnitellaan parhaillaan uutta käyttöä. Uudelleen kaavoituksen yhteydessä alueen vanhoja tehdasrakennuksia suojellaan, samoin säilynyt tehtaanpiippu suojellaan rakennustaiteellisista, kulttuurihistoriallisista ja kaupunkikuvallisista syistä.

***Tampellan alueelle
suunnitellaan
parhaillaan uutta
käyttöä.***

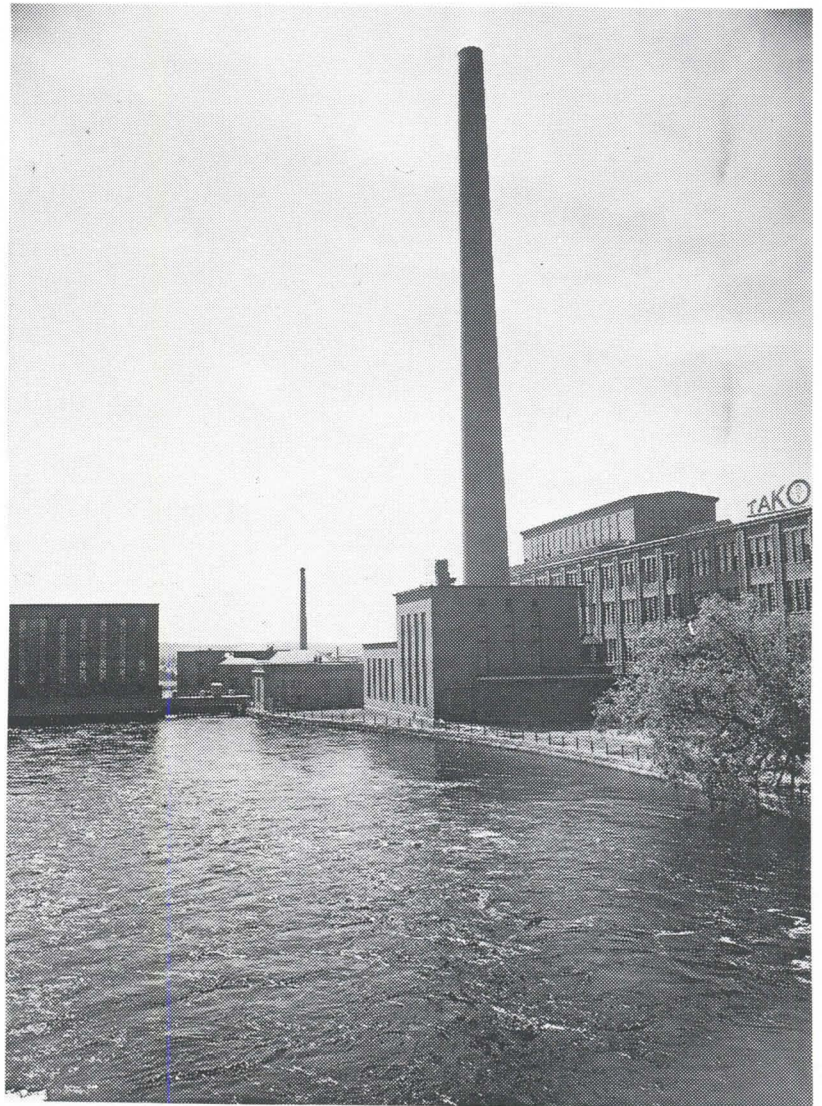
TAKON PIIPPU

Vuonna 1877 perustettiin Tammerkosken rannalle, vanhan puuhiomon paikalle Tampereen Kattohuopatehdas. Näin sai alkunsa nykyinen Metsä-Serla Oy:n Takon kartonkitehdas.

Tehtaan osake-enemmistö siirtyi G.A.Serlachius Oy:lle vuonna 1917. Kattohuopateollisuus siirrettiin Mänttään 1920-luvulla ja Tampereella ryhdyttiin valmistamaan pääasiassa pinokopahvia ja -paperia sekä aaltopahvia. Tehdas uudistettiin perusteellisesti 1930-luvulla, jolloin yhtiö oli alansa uudenaikaisimpia. Tässä yhteydessä tehtaan nimeksi vaihdettiin Tako. Samalla vuosikymmenellä tehdasta vielä laajennettiin ja voimalaitosjärjestelmä uusittiin. Tällöin Takon alueen keskeinen ilme Tampereen kaupunkikuvassa muuttui uudisrakennusten mittasuhteiden ja höyryvoimalan 92 metriä korkean piipun vuoksi.

Takon piippu on edelleen käytössä. Piippuun on tehty säännöllisin väliajoin uudelleen saumauksia ja sisäpuolisia slammauksia. Piippua lyhennettiin noin puoli metriä vuonna 1974.

Takon kartonkitehdas on edelleen toiminnassa vanhalla paikallaan, eikä suunnitelmia tai hankkeita alueen tai toimintojen muuttamiseksi ole tällä hetkellä vireillä.

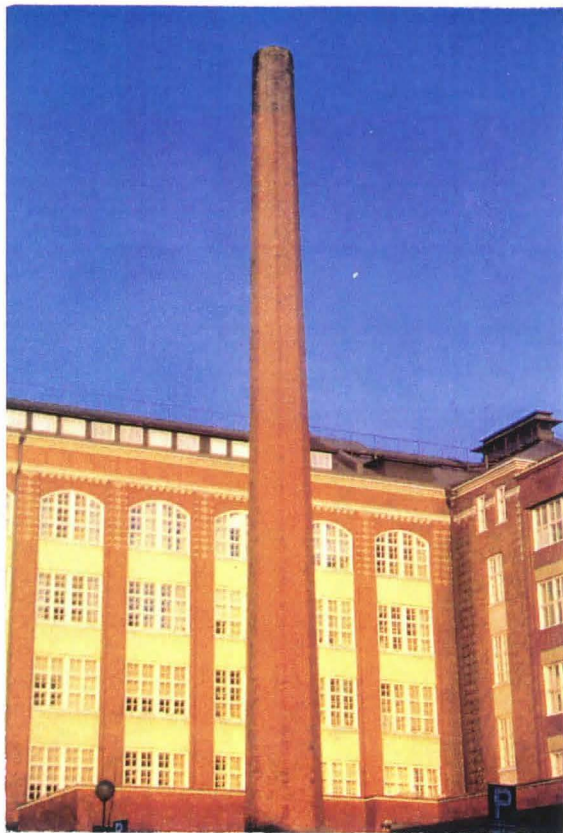
Takon kartonkitehdas uudistettiin perusteellisesti 1930-luvulla. Kuva on 1930-40 -luvulta.

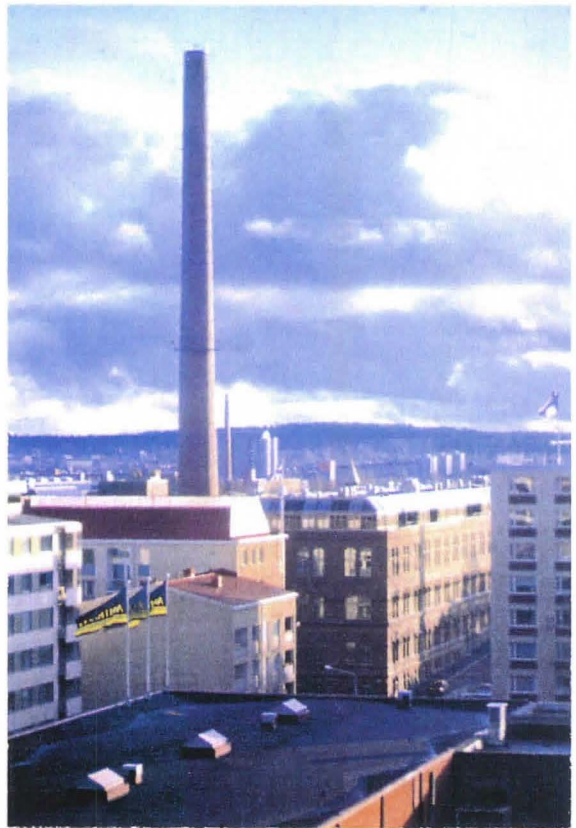
**Takon 92 metriä
korkea piippu
on edelleen
käytössä.**

MUUT TEOLLISUUSHISTORIAN KANNALTA MERKITTÄVÄT PIIPUT

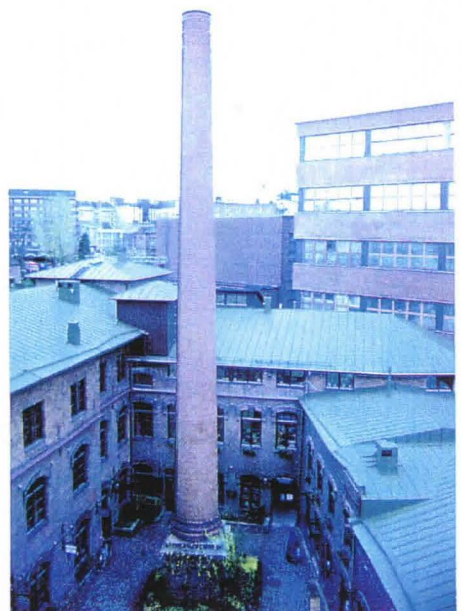
Attilan piippu

Klingendahlin piippu

Suomen Trikoon piippu

Kehräsaaren piippu

KLINGENDAHLIN PIIPPU

Fabian Klingendahlin vuonna 1891 perustama Tampereen puuvilla- ja villatehdas siirtyi vuonna 1897 uusiin tiloihin Papinkadulle. 2-3 -kerroksisen tehdasrakennuksen lisäksi rakennettiin pannu- ja konehuone sekä 25 metriä korkea savupiippu Lasarettinkadun eli nykyisen Pyhäjärvenkadun sekä Nalkalankadun väliselle alueelle. Tehtaan laajetessa sen rakennukset muodostivat lopulta Nalkalankadun pohjois- ja eteläpuoliset kaksi korttelia

käsittävän suurtontin.

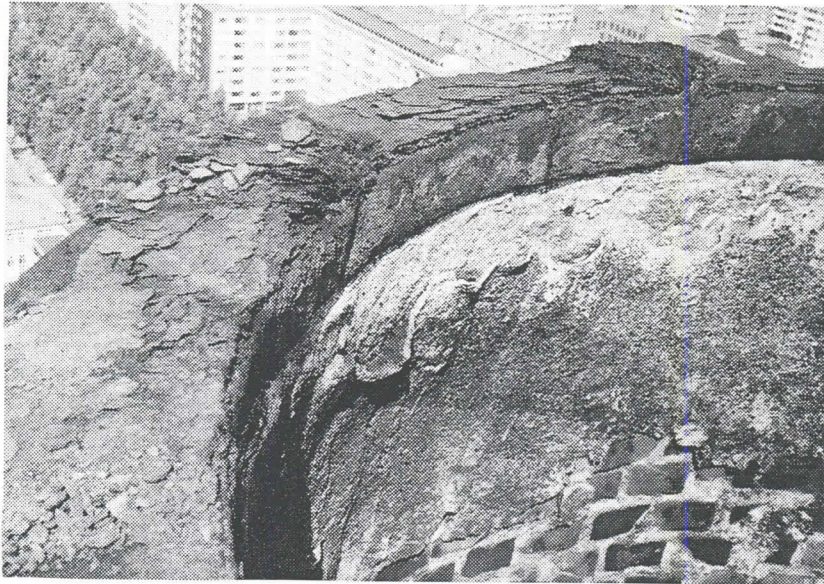
Kasvavaa voimantarvetta tyydytettiin vuosikymmenten mittaan erilaisin järjestelyin. Vuonna 1950-51 rakennettiin tehdasalueen keskelle uusi voima-asemarakennus ja 85 metriä korkea savupiippu insinööritoimisto Consulting Oy:n suunnitelmien mukaan.

Klingendahlin tehdasalue on 1980-luvun kuluessa muutettu kokonaan uuteen käyttöön. Alueen rakennustaiteellisesti, kulttuurihistoriallisesti ja kaupunkikuvalli-

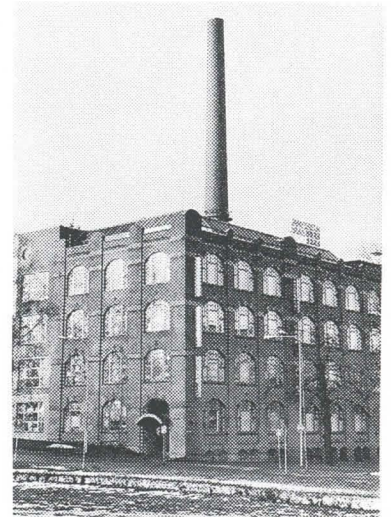
sesti arvokkaat, vanhat teollisuusrakennukset on muutettu liike-, toimisto- ja työtiloiksi sekä asunnoiksi. Muutoksen salliva asemakaava on vahvistettu vuonna 1985. Asemakaavassa on arvokaiden tehdasrakennusten lisäksi annettu suojelumääräys myös keskellä korttelia olevalle tehtaampiipulle, joka ei ole käytössä, mutta on kunnostettu vuonna 1985. Kunnostuksen yhteydessä piippua lyhennettiin 2,5 metriä.

Klingendahlin savupiippu on rakennettu vuonna 1950. Kuva on vuodelta 1952.

Klingendahlin piippu kunnostettiin vuonna 1985.

Uusi savupiippu Tampereen kaupunkikuvaan.

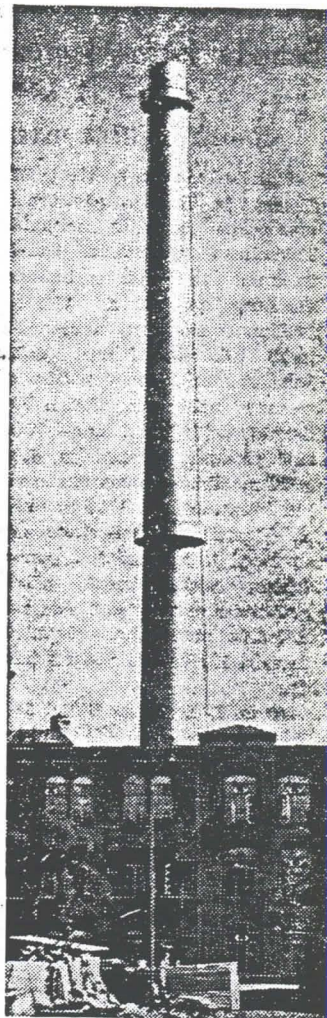
Tampereen satojen tehtaanniip-
pujen joukkoon saatiin keskiviik-
kona uusi tulokas. Klingendahl
Oy:n 86,5 m korkea savupiippu
valmistui silloin, mutta savua si-
tä ei vielä vähään aikaan nouse,
sillä kattilahuonetta rakennetaan
parhaillaan, ja se valmistuu syys-
kuun aikana.

Uuden piipun rakentaminen
aloitettiin jo viime syyskuussa.
Työt jatkuivat silloin vain 1½ kk.
Ne oli keskeytettävä talven tullen
takia, sillä jos muurilaasti jäätyy,
piippu tulee hauras. Muuraami-
nen aloitettiin uudelleen viime
toukokuussa. Työn suorittaja on
leppäkoskelainen erikoisliike Rau-
haniemi Oy, jonka alaisina raken-
tajina paikalla ovat olleet Lunda-
nin veljekset. He ovat ehtineet
rakentaa jo kaiken kaikkiaan hy-
vän matkaa toistasataa tehtaani-
piippua.

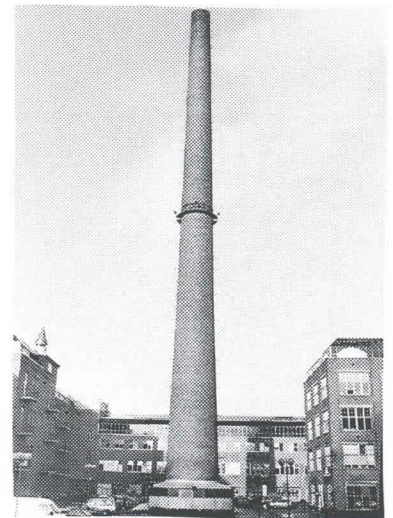
Jo kaukaakin katsoen uusi savu-
piippu on varsin vahvan näköi-
nen, ja sen halkaisija onkin ty-
vestä ulkopuolelta 7 m ja sisältä
4,5 m. Huipussa on vahvuutta 3
m ja sisäpuolelta mitaten 2,5 m.
Piipun rakentamiseen on tarvittu
184.500 tiiltä. Siinä on kaksi len-
tovalorengasta, toinen 40 m päässä
juurelta ja toinen huipussa 4 m
sen alapuolella. Valorenkaat on
tehty kansainvälistä lentoturvalli-
suutta koskevien määräysten mu-
kaan, jotta lentäjät voivat niistä
arvioida piipun korkeuden. Li-
säksi savupiipussa on asianmukai-
nen ukkosenjohdatin.

VAINAJIA

Maurits Wärén 74 v. 4 p:nä kuoli
Warén 82
AL 11.8.1951 in oli syntynyt.

Klingendahl Oy:n uusi savupiippu.

*Klingendahlin tehdaskiin-
teistö on muutettu uuteen
käyttöön, ja keskellä kort-
telia sijaitseva piippu on
suojeltu asemakaavassa.*

KEHRÄSAAREN PIIPPU

Värjäri Henrik Liljeroosin vuonna 1851 perustama värjäämö siirtyi vuonna 1871 nykyiselle paikalleen "Kehruusaareen". Nimi johtui siitä, että Henrik Liljeroos nuorempi perusti vuonna 1891 värjäämön lisäksi villankehrutehtaan entiseen saareen, joka nykyisin liittyy Laukontorin alueeseen.

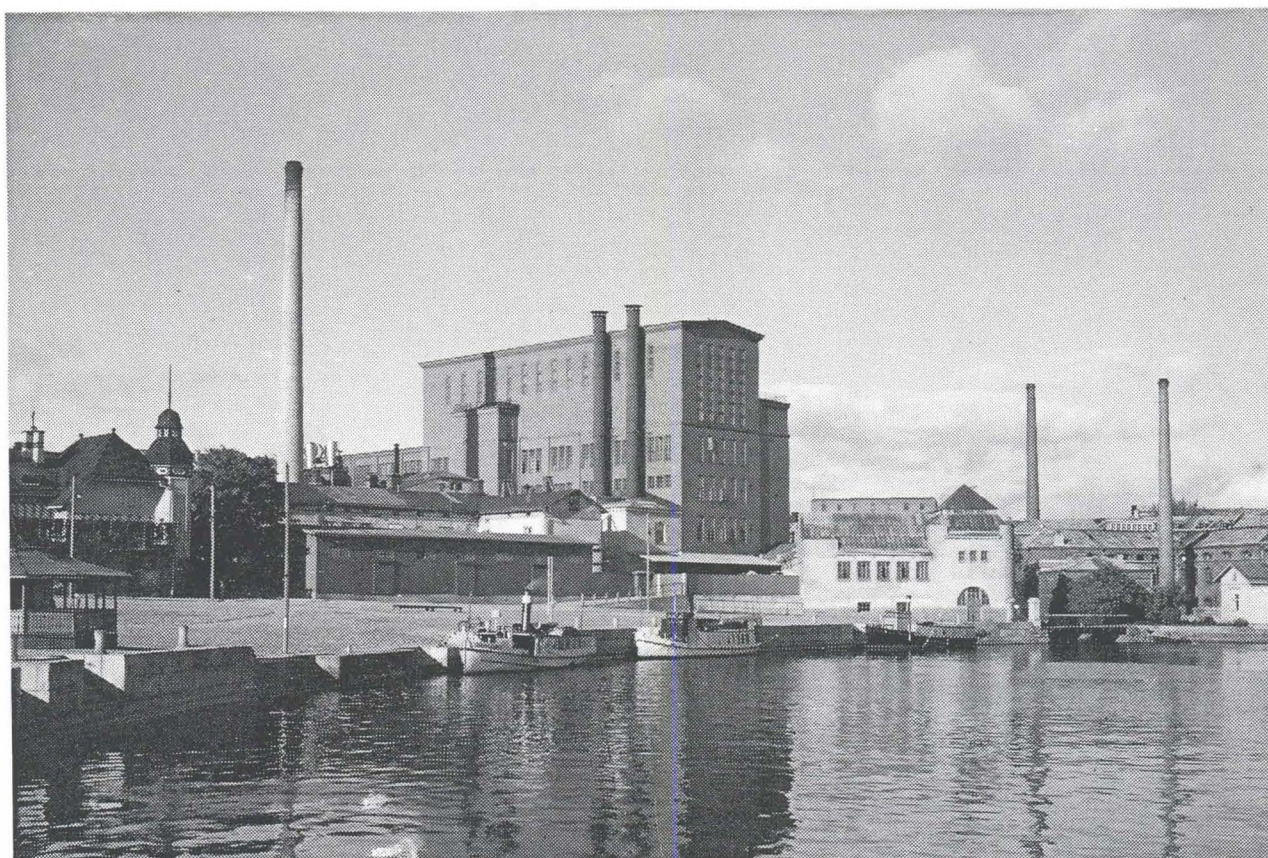
Nykyisistä tehdasrakennuksista vanhin on arkkitehti Lambert Pettersonin suunnittelema värjäämö. Samana vuonna 1897 valmistuivat myös höyrypannuhuone ja 30 metriä korkea savupiippu.

1900-luvulla tehdasaluetta

on laajennettu rakentamalla uudisrakennuksia ja korottamalla vanhoja rakennuksia. Tontin eteläosaan vuonna 1939 rakennettua tehdasrakennusta korotettiin vielä vuonna 1971. Savupiippu poistettiin käytöstä vuonna 1986 ja peruskorjattiin vuonna 1987. Tällöin piippua muun muassa lyhennettiin noin 4 metriä ja sen katteeksi asennettiin teräslevy.

Tontille vuonna 1983 vahvistettu uusi asemakaava on tehnyt mahdolliseksi Kehräsaaren tehdasrakennusten käyttötarkoituksen muuttamisen. Asemakaavassa on

vanhat tehdasrakennukset määrätty säilytettäväksi rakennustaiteellisin, kulttuurihistoriallisin ja kaupunkikuvallisin perustein. Suojelumääräys on annettu myös vanhalle savupiipulle, jolla aikanaan on ollut huomattava merkitys Ratinan suvannon kaupunkikuvassa. Nykyisin piipulla on merkittävä symboliarvo ja huomattava miljööarvo paitsi Kehräsaaren tehdaspihan ympäristössä myös Laukontorin itäpääteenä olevassa tehdasrakennuskonaisuudessa.

Kehräsaaren savupiippu sekä nykyisistä rakennuksista vanhin värjäämö rakennettiin viime vuosisadan puolella.

***Kehräsaaren piipulla
on huomattava miljööarvo
Kehräsaaren vanhojen
tehdasrakennusten ja
Laukontorin ympäris-
tössä.***

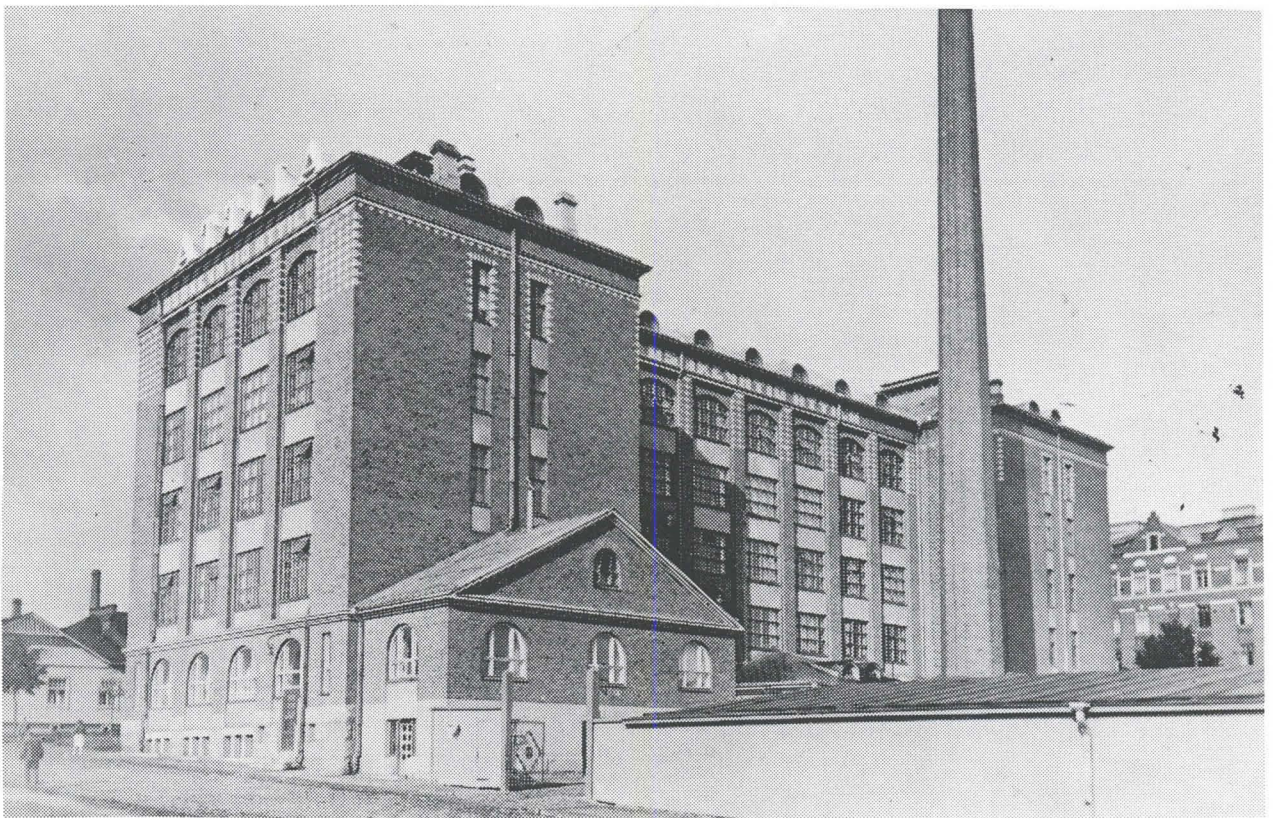
ATTILAN PIIPPU

Suutarimestari Antti Attila siirsi kenkien tuotannon Nokialta Tampereelle vuonna 1906. Vuonna 1915 Attila rakensi uuden suuren kenkätehtaan nykyisen Itsenäisyydenkadun varrelle. Aaltosen Kenkätehdas Oy osti Attilan osakekannan vuonna 1931. Nykyisen Yliopistonkadun varrelle rakennettiin lisärakennus vuonna 1954. Kenkien tuotanto tehtaassa lopetettiin vuonna 1975.

Attilan vanha kenkätehdas ja siihen kuuluva keskellä

korttelia seisova savupiippu edustavat Tampereen perinteistä, merkittävää kenkäteollisuutta, joka teollisuuden rakennemuutoksen vuoksi on kaupungista lähes kokonaan kadonnut. Attila on erinomainen esimerkki Tampereen kenkäteollisuuden mahtavista tehdasrakennuksista. Sen merkitys kaupunkikuvassa on korostunut entisestään, koska rakennuksella on näkyvä sijainti ja ympärillä oleva Tullin alue on kohentunut.

1980-luvulla Attilan tehdaskiinteistö siirtyi Tampereen yliopiston omistukseen ja se kunnostettiin yliopiston kirjasto- ja laitostiloiksi. Tätä tarkoittava asemakaavan muutos vahvistettiin vuonna 1983. Asemakaavassa on vanha tehdasrakennus suojeltu kulttuurihistoriallisin ja kaupunkikuvallisin perustein. Kaavan suojelumääräys ei koske Attilan savupiippua. 36 metriä korkea piippu on kahdeksankulmainen ja hyväkuntoinen.

Attilan tehdaskiinteistö on nykyisin Tampereen yliopiston omistuksessa. Peruskorjattu tehdasrakennus sekä sisäpihalla seisova savupiippu edustavat kaupungin kenkäteollisuuden historiaa. Kuva on otettu vuosisadan alussa.

SUOMEN TRIKOOKS PYYNIKIN TEHTAAN PIIPPU

Pyynikillä aloitti vuonna 1890 toimintansa Nikolai Barrerin perustama trikootehdas, joka vuodesta 1899 lähtien jatkoi toimintaansa John Dahlbergin ja kumppanin trikootehtaana. Tehdasta kohdanneen tulipalon jälkeen se siirtyi Alfred Kordelinin vuonna 1903 perustaman Oy Suomen Trikootehdas Ab:n haltuun. Suomen Trikoon kehittyi voimakkaasti ja kasvoi Finlaysonin jälkeen Tampereen toi-

seksi suurimmaksi kutoma-tehtaaksi.

Suomen Trikoon rakennuskannan kehittyminen Pyynikillä on tapahtunut teollisuusalueelle tyypillisenä jatkuvana muutos- ja laajennusprosessina. Viimeinen merkittävä laajennus on vuodelta 1970.

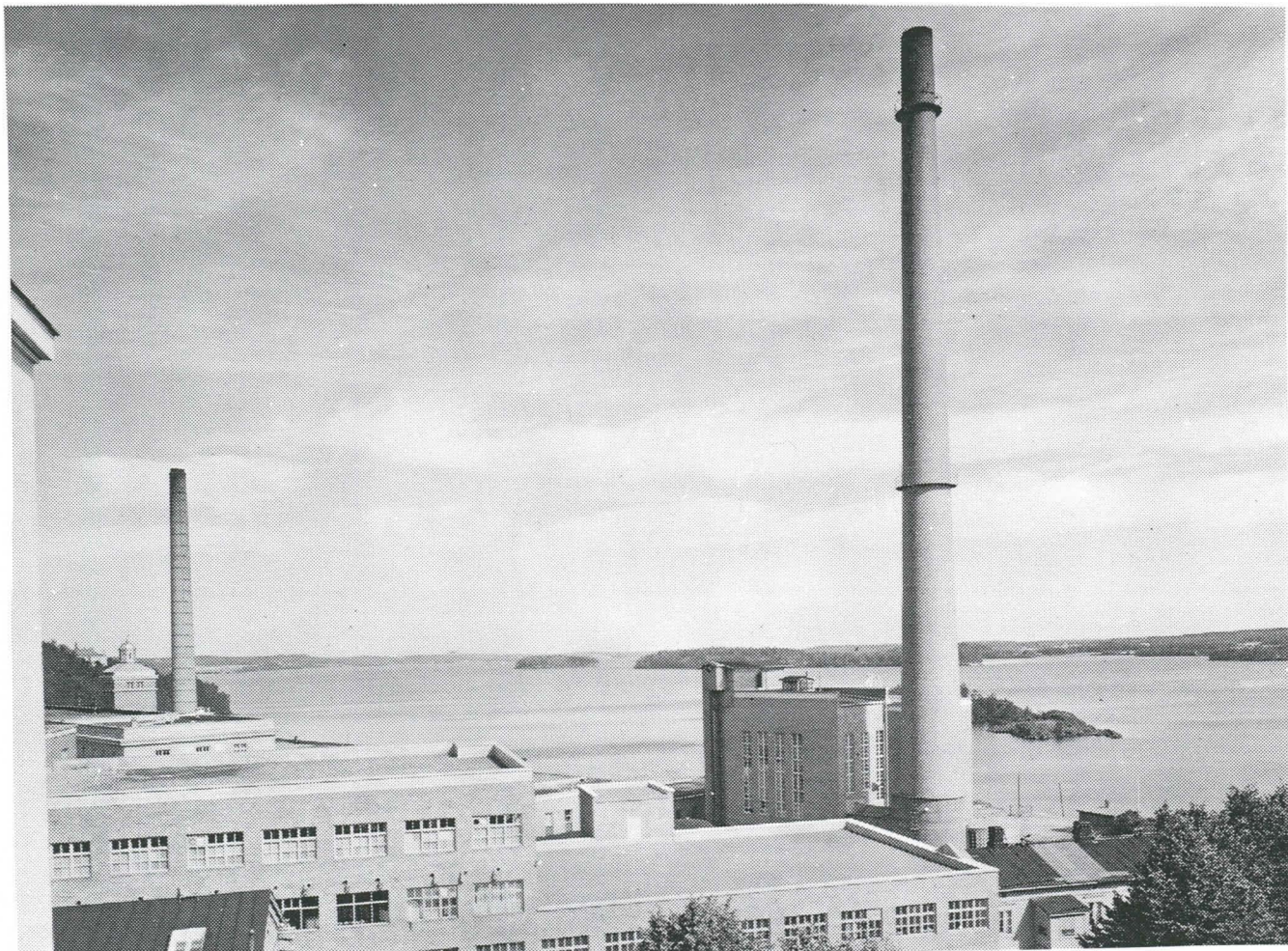
Suomen Trikoon nykyinen savupiippu rakennettiin vuonna 1953. Piippu oli 86 metriä korkea. Piippua on vahvistettu vuonna 1975 rautavanteilla.

Vuonna 1991 piippua lyhennettiin noin 4 metriä ja sen päähän asennettiin ruostumaton supistus. Pyynikin tehdas on edelleen tuotanto-toiminnassa ja piippu on yhä käytössä.

Suomen Trikoon Pyynikin tehdas piipulla on merkittävä historiallinen arvo ja poikkeuksellisen suuri maisemallinen merkitys ympäristössä.

Suomen Trikoon tehdas piipulla on suuri maisemallinen merkitys Pyynikin ympäristöön.

Suomen Trikoo kasvoi aikoinaan Finlaysonin jälkeen Tampereen toiseksi suurimmaksi kutomatehtaaksi.

SARVIKSEN PIIPPU

Sarvis Osakeyhtiön sarveisainetehdas perustettiin vuonna 1921 Hatanpäälle aluksi pikkuesineiden valmistusta varten. Tehtaan tuotannon kehittyessä ja monipuolistuessa Sarvis Oy:stä tuli muun muassa Suomen suurin bakeliittitehdas. Se kehittyi nykyaikaisten muovituotteiden valmistajaksi. Se on ollut

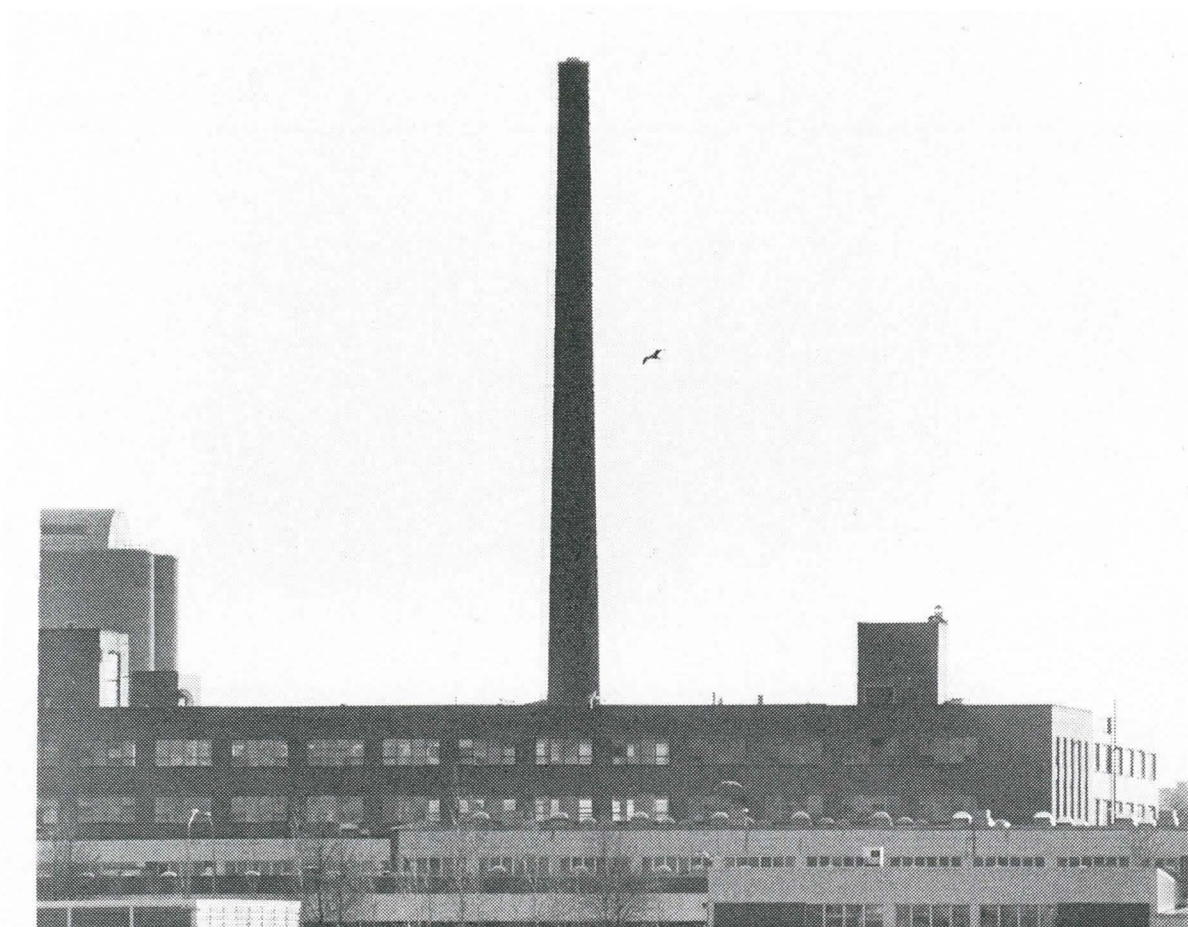
myös merkittävä liimojen valmistaja tekstiili- ja kenkäteollisuudelle.

Sarvis Oy:n tehdasta on laajennettu 1930-luvulta lähtien. Uusimmat laajennukset on toteutettu 1970- ja -80-lukujen taitteessa. Uusi kattilahuone sekä 64 metriä korkea savupiippu rakennettiin vuonna 1942.

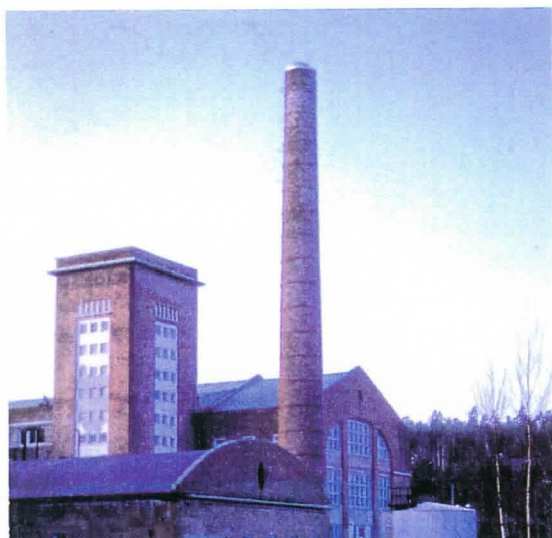
Nykyisin Sarviksen kiinteistössä on monipuolista pienteollisuustoimintaa. Sarviksen piippu ei ole käytössä, mutta sen kunto on hyvä. Piippuun asennettiin tukivanteet sekä hapon kestävä hattu vuonna 1974. Piipun huolto ja kunnostus on tehty 1991. Kaupunkikuvassa Sarviksen piippu on merkittävä asema.

Vuonna 1921 Hatanpäälle perustettu Sarvis Oy oli aikanaan Suomen suurin muovitehdas.

MUITA HUOMATTAVIA PIIPPUJA

Haarlan tehtaan piippu

Salmisen nahkatehtaan piippu

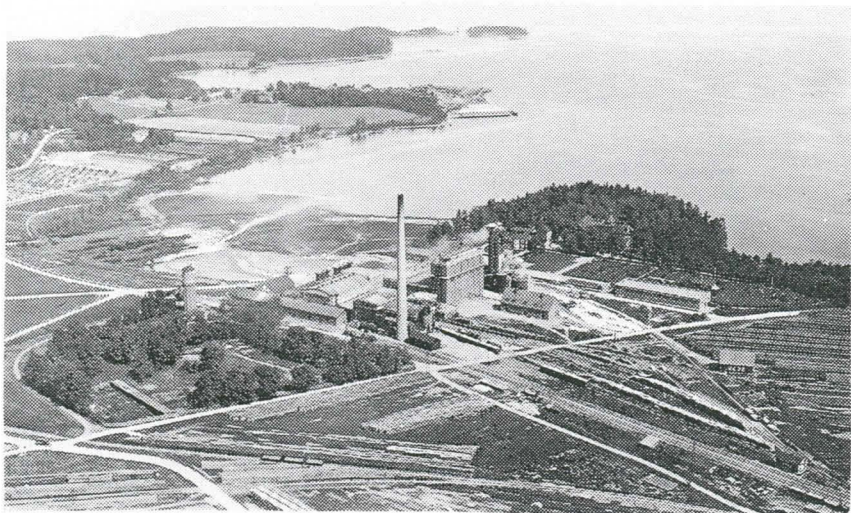
Pyynikin sairaalan piippu

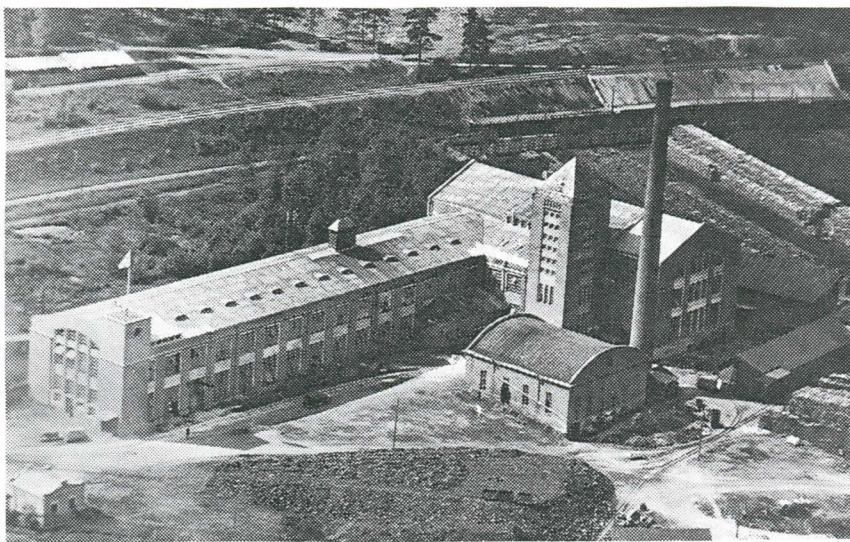
Lielahden piippu

Lielahden piippu

Lielahden lahdenpohjukassa näkyvällä paikalla on Metsä-Serlan Lielahden tehdas. Lielahden tehtaan piippua on korotettu 15 metriä vuonna 1977. Samassa yhteydessä tämän nykyisin 77 metriä korkean piipun ulkokuori kunnostettiin. Alkujaan J. W. Enqvistin vuonna 1913 perustama Lielahden sulfiittiselluloosatehdas edustaa Tampereen perinteikästä paperiteollisuutta.

Lielahden tehtaat.

*Haarlan tehtaan piippu.
Kuva 1930-luvulta.*

Haarlan piippu

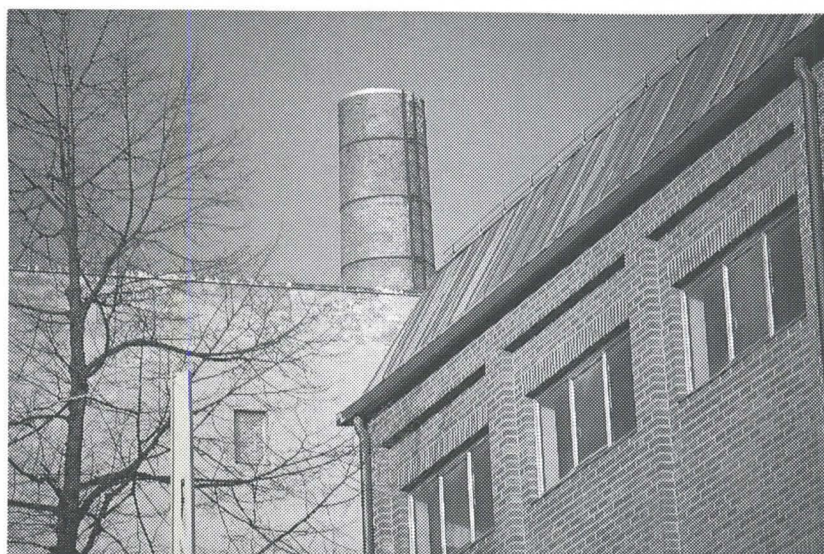
Paasikiventien varressa Santalahdessa sijaitseva, vuonna 1919 rakennettu Haarlan paperitehdas edustaa myös Tampereen vanhaa paperiteollisuutta. Tehtaassa ei ole enää teollisuustoimintaa. Tehtaan vanha piippu, joka on myös rakennettu vuonna 1919, on käyttämättömänä vielä olemassa. Korkeutilla on 38 metriä. Historiallisista syistä, erityisesti Santalahden paikallishistorian näkökulmasta Haarlan piipulla on tärkeä merkitys.

*Sosiaalivirastotalon piippu Satamakadulla sijaitsee keskellä korttelia.
Kuva 1950-luvulta.*

Sosiaalivirasto- talon piippu

Vuonna 1905 ryhdyttiin Satamakadun varteen rakentamaan arkkitehti August Krookin piirustusten mukaan kolmikerroksista tehdasrakennusta. Tämä nykyinen Tampereen kaupungin sosiaalivirastotalo Satamakatu 17:ssä on alunperin ollut Tampereen Kutomoteollisuus Oy:n tehdas. Se yhdistettiin Suomen Trikootehtaaseen, jonka suksaosasto sijoitettiin Satamakadun tehtaaseen. Se liittyi näin Tampereen perinteiseen teollisuuteen. Piippu on korttelin keskellä ja sen merkitys on nykyisin enemmän teollisuushistoriallinen kuin kaupunkikuvallinen.

Pyynikin sairaalan piippu

Pyynikin sairaalan piippu kuuluu nyttemmin sairaaläkäytöstä poistettuun Pyynikin sairaalaan, joka valmistui kulkutautisairaalaaksi vuonna 1897. Piippu sijaitsee Koulukatu 19:ssä. Piippu antaa vieläkin oman lisänsä Papinkadun katukuvaan Klingendahlin tehdasta vastapäätä.

Valion meijerin piippu

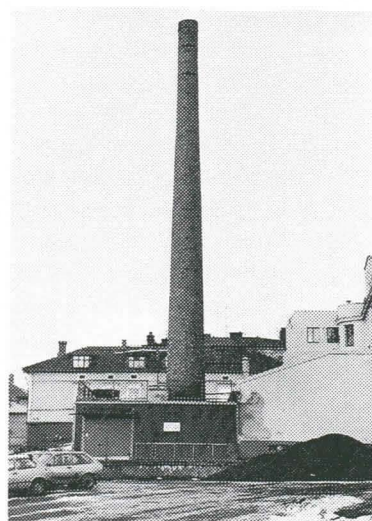
Vuonna 1926 rakennettu Valion meijeri, sittemmin jäätelötehdas, sijaitsee rautatien varressa Satakunnankatu 1:ssä. Rakennuskokonaisuus on aikanaan ollut Rongankadun komea pääte, jonka Rautatienkadun varren rakennukset ovat peittäneet taakseen. Junaradan itäpuolelle sekä Tammelaan että Tullin alueelle näkyvällä meijeripiipulla on kuitenkin vielä asemansa radanvarren kaupunkikuvassa. Meijerin tontti on kaavoitettu uuteen käyttöön uudelleen rakennettavaksi.

Aaltosen kenkätehtaan piippu

Tehtailija Emil Aaltosen vuonna 1896 perustamalle kenkätehtaalle rakennettiin tilat Tammelantorin varrelle, josta Aaltonen oli ostanut tontin Tampereen Tapettitehtaalta. Kenkätehdasrakennus rakennettiin vaiheittain vuosina 1913–1926. Vielä vuonna 1951 korotettiin nelikerrokseksi umpikortteliksi rakentuneen tehdasrakennuksen eteläistä eli puiston puoleista sivua viidennellä kerroksella.

Aaltosen kenkätehdas oli Tampereen vanhin kenkätehdas ja lopulta osa laajaa ja merkittävää Aaltos-konsernia. Aaltosen kenkätehdas lopetti toimintansa vuonna 1984, mistä lähtien rakennukselle on mietitty uutta käyttöä.

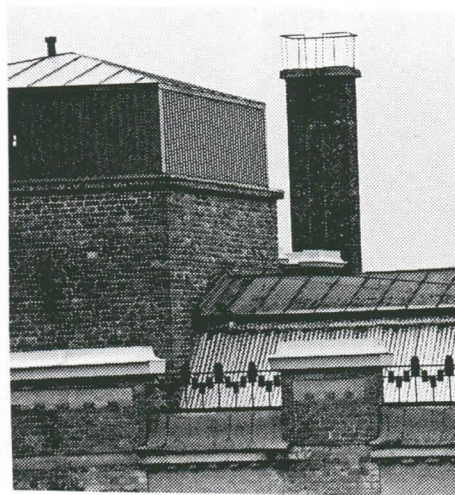
Aaltosen kenkätehtaan piippu liittyy historiallisesti erittäin merkittävään tamperelaiseen tehtaaseen ja on osa rakennustaiteellisesti ja kaupunkikuvallisesti arvokasta tehdasrakennusta. Itse piippu, vaikka se näkyikin rakennuksen komean eteläfasadin takaa Tammelan puistokadulle ja Tammelantorille, ei kuitenkaan ole kaupunkikuvassa merkittävä ja sen arvo onkin luonteeltaan historiallinen.

Entisen Valion meijerin piippu vaikuttaa radanvarren kaupunkikuvaan.

Pyynikin sairaalan piippu.

Tampereen vanhimman kenkätehtaan, Aaltosen kenkätehtaan piippu.

Valmetin piippu

Valtion lentokonetehtas siirrettiin Tampereelle vuonna 1936, jolloin sille rakennettiin ajanmukaiset tilat Härmälään Pyhäjärven rannalle. Valmet valmisti aluksi lentokoneita, mutta sodan jälkeen tehtaan tuotanto muuttui ja tehtaassa alettiin valmistaa sotakorvaustuotteita. Uuno Sinisalo on nimennyt lentokonetehtaan Tampereen nuorimmaksi suurtehtaaksi vuonna 1947 ilmestyneessä Tampereen kirjassa.

Tehdas on nykyisin Valmet Otis Oy. Sen 41 metriä korkea savupiippu rakennettiin vuonna 1936, eikä se ole enää käytössä.

Lokomon tehtaan piiput Hatanpäänpuistokujan päässä rautatien tuntumassa eivät ole enää käytössä.

Lokomon kaksi piippua

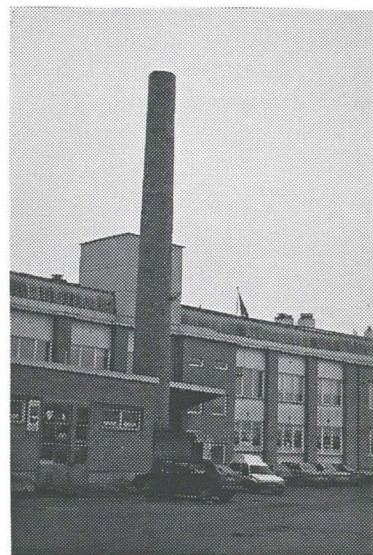
Lokomo Oy perustettiin vuonna 1915. Se on ollut Tampellan konepajan ja Lentokonetehtaan rinnalla yksi Tampereen kolmesta suuresta metallitehtaasta.

Hatanpään puistokujan päässä rautatien tuntumassa olevista Lokomon piipuista vanhempi on rakennettu vuonna 1916 ja uudempi vuonna 1938. Molemmat piiput on katettu vuonna 1987 ja niihin on tehty saumojen korjausta. Piiput eivät ole käytössä. Molemmilla on edelleen perinteinen asemansa alueen kaupunkikuvassa.

Kiilto Oy:n piippu

Tampereen kemiallisen alan teollisuuslaitoksista vuonna 1919 perustettu Kiilto Oy aloitti toimintansa Hatanpään valtatie 40:ssä sijaitsevassa tehtaassa. 30-luvulla rakennettua tehtaan kaupungin puoleista siipeä korotettiin vuonna 1941 kahdella kerroksella ja samana vuonna pihaan nousi myös erillinen pannuhuonerakennus. Vanha teollisuusrakennus piippuineen on vielä paikallaan perinteisessä teollisuusympäristössään, vaikka Kiilto Oy:n toiminta on siirtynyt alueelta pois. 20 metriä korkea piippu sijaitsee tehtaan pihassa. Piipulla on historiallista arvoa, vaikka sen merkitys Hatanpään kaupunkikuvassa on vähäinen.

Kiilto Oy:n piippu sijaitsee Hatanpään perinteisessä teollisuusympäristössä.

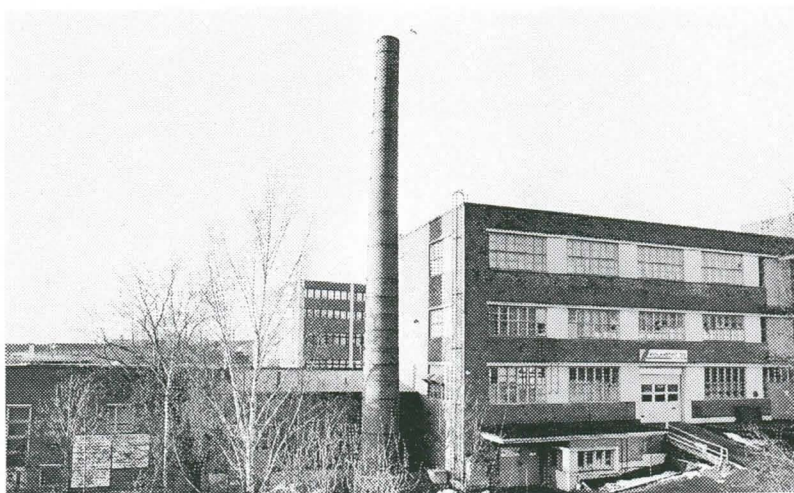
Hatanpään sairaalan piippu

Kun Hatanpään alue vuonna 1913 oli siirtynyt kaupungin omistukseen, se varattiin sairaalakäyttöön. Vuonna 1935 Hatanpäälle valmistui uusi sairaalarakennus, jossa oli kirurgian-, sisätautien- ja lastenosastot.

Sairaalakäyttö jatkuu Hatanpäällä ja sen sairaalarakennuksia on lisätty ja laajennettu. Hatanpään sairaalan piippu sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla sairaalan pihassa päärakennuksen pohjoispuolella Pyhäjärven tuntumassa.

Hatanpään sairaalan piippu.

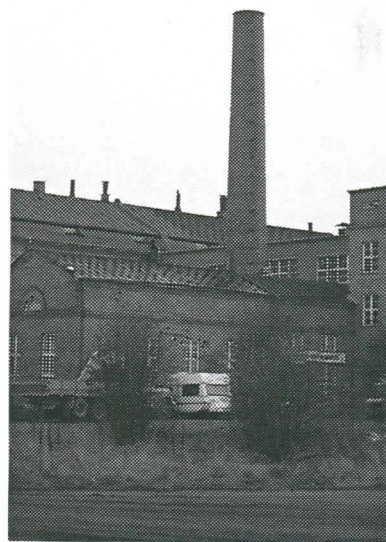

Tampereen Saippuan piippu.

Salmisen nahka- tehtaan piippu

Nahkuri J. N. Salminen aloitti Salmisen nahkatehtaaksi kehittyvän liikkeensä vuonna 1884. Salmisen Hatanpään tehdas sijoittui 1920-luvulla kaupungin keskustan tuntumaan syntyneelle Hatanpään teollisuusalueelle.

Nahkateollisuus liittyy Tampereen perinteiseen jalokineteollisuuteen. Vanha nahkatehdasrakennus ja siihen kuuluva piippu muodostavat hienon, tehtaan kerroksisuudesta kertovan kokonaisuuden, jolla on sekä historiallista arvoa että merkitystä Hatanpään kaupunki-

Salmisen nahkatehtaan piippu.

kuvassa.

Alueelle on vahvistettu käyttötarkoituksen muutosta tarkoittava uusi asemakaava vuonna 1991. Vanhalle tehdasrakennukselle tai sen piipulle ei ole asemakaavassa annettu suojelumääräystä.

Tampereen Saippuan piippu

Tampereen Saippuatehdas perustettiin vuonna 1909. Saippuatehtaan tehdasrakennus ja piippu sijaitsevat Nauhlakadun varrella. Saippuan teko on tehtaasta loppunut vuonna 1970, mutta Tampereen Saippua säilyy kiinteistön nimenä edelleen.

Saippuatehtaan rakennus on pienteollisuuden tiloina. Tehtaan 28 metriä korkea piippu, jota on kunnostuksen yhteydessä lyhennetty 10 metriä, on edelleen käytössä. Tampereen Saippuan piippu muodostaa Tuotannon ja Voiman leipomoiden piippujen kanssa merkittävän piippujen ryhmän Jyväskylän radan varteon.

Tuotannon leipomon piippu

Tampereella on lukuisten leipomoitten ohella toiminut kolme suurta leipätehdasta. Näistä yksi oli Tuotannon Leipomo, jonka rakennustyöt aloitettiin syyskuussa 1927, ja kesäkuussa 1928 paistettiin tehtaassa ensimmäiset leivät. Tehdasrakennus kahdeksankulmaisine piippuineen on nykyisin Auto-Tampere Oy:n

käytössä lidesrannassa Tehdaskatu 4:ssä.

Koko lidesrannan vanhaa teollisuusaluetta koskeva uusi suunnittelu on käynnissä ja sen yhteydessä päätetään myös vanhan rakennuskannan säilymisestä. Piipulla on selkeä asemansa ympäristön kaupunkikuvassa.

Karjakunnan piippu

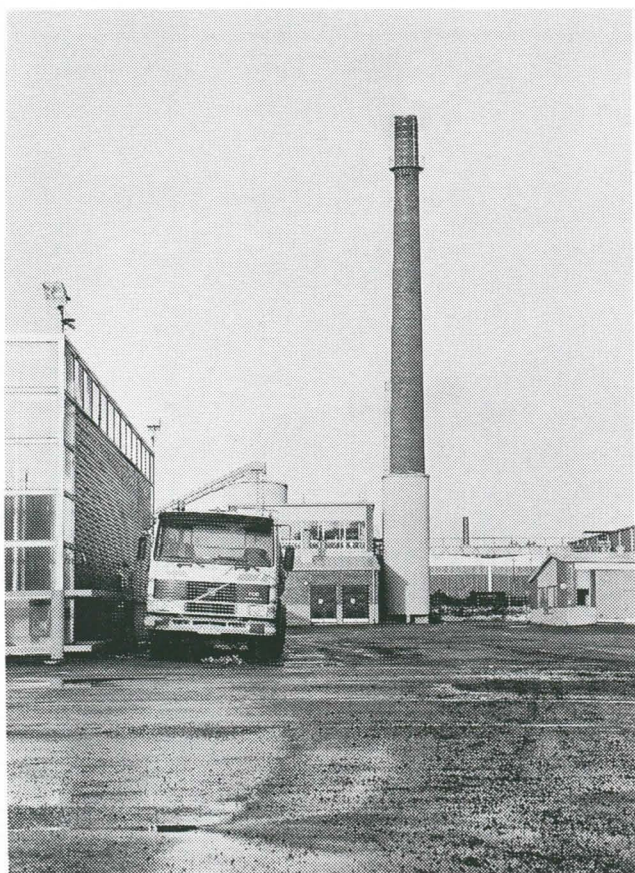
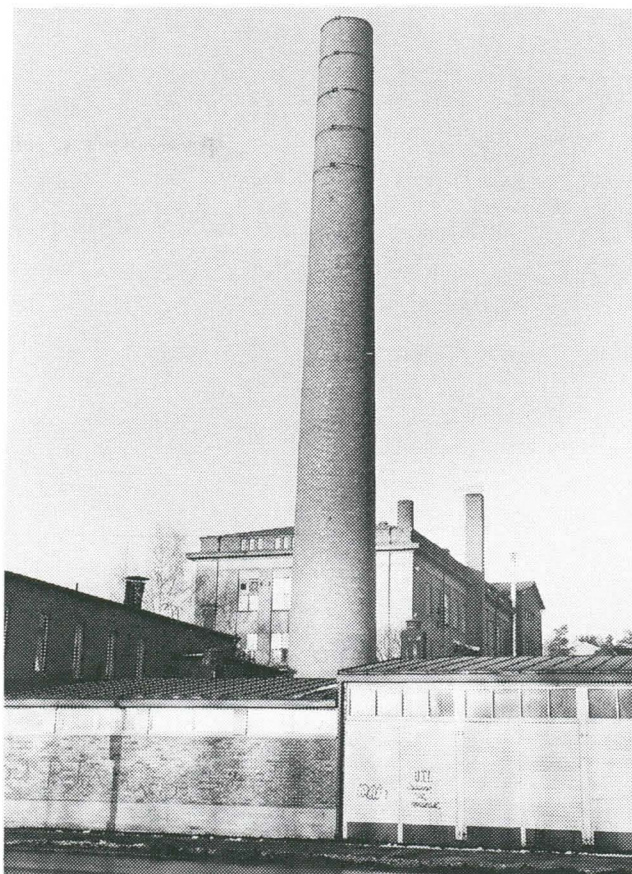
Tampereen elintarvikealan teollisuuteen on kuulunut myös lihanjalostustehtaita, joista huomattavimpia on ollut Karjakunta. Karjakunnan tehdasrakennukset ja niihin kuuluva 23 metriä korkea piippu ovat vuodesta 1949 alkaen kuuluneet Nekalan teollisuusalueen kaupunkikuvaan. Ahlmanintie 56:ssa sijaitsevat Karjakunnan vanhat rakennukset ovat nykyisin suureksi osaksi tyhjänä.

Tuotannon leipomon piippu lidesrannassa

Voiman leipomon piippu

Toinen Tampereen suuri leipätehdas on ollut Voiman leipomo. Vuonna 1924 valmistuneen höyryleipomon tehdasrakennus on nykyisin pienteollisuustalona. Voiman leipomon piippu kuuluu kaupunkikuvassa edellä mainittuun, ympäristössään huomattavaan kolmen piipun ryhmään. Se on kunnoltaan hyvä. Myös Voiman alue on vanhaa lidesrannan teollisuusaluetta, jonka muutossuunnittelu on käynnissä.

Maito-Pirkan piippu

Maito-Pirkan tuotantolaitos Nekalassa on rakennettu vuonna 1959. Vihiojantie 5-7:ssä olevat rakennukset piippuineen ovat edelleen Maito-Pirkan käytössä ja kuuluvat Nekalan teollisuusaluekokonaisuuteen. Maito-Pirkan 43 metriä korkea piippu on ympäristönsä merkittävin maamerkki.

PURETTUJA PIIPPUJA

Verkatehtaan piippu

Verkatehdas perustettiin Tammerkosken itäreunalle vuonna 1859, jolloin villateollisuus alkoi Tampereella. Verkatehdas kuului Tampereen perinteiseen teollisuuteen ja Tampereen keskeiseen kaupunkikuvaan.

Verkatehtaan tuotantotoiminta siirtyi koskenvarrelta Hankkion teollisuusalueelle rakennettuihin uusiin tiloihin vuonna 1967. Vanhat Verkatehtaan tehdasrakennukset vuonna 1858 valmistunutta värjäämöä ja vuonna 1896 valmistunutta konttorirakennusta lukuunottamatta purettiin vuosina 1976–82. Verkatehtaan vuonna 1927 rakennettu 65 metriä korkea piippu kaadettiin vuonna 1977.

*Lapinniemen piippu purettiin vuonna 1968.
Kuva vuodelta 1950.*

Verkatehtaan piippu kaadettiin vuonna 1977.

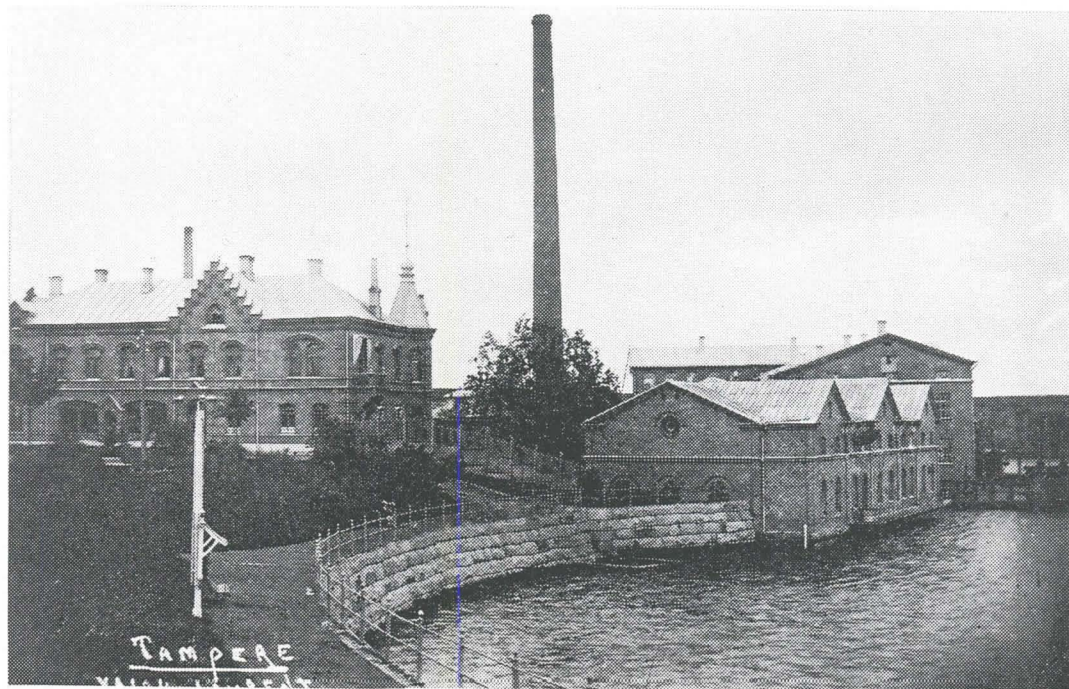
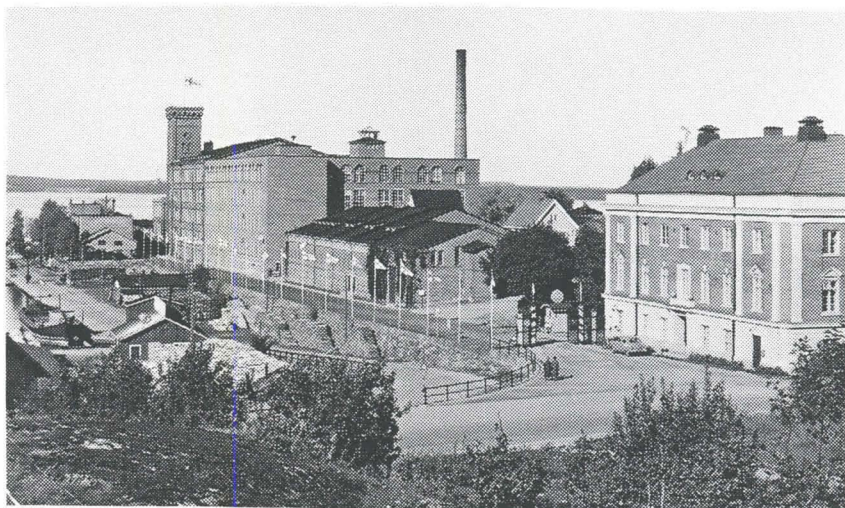
Lapinniemen piippu

Vuonna 1897 perustettiin Tampereen Puuvillateollisuus-osakeyhtiö. Lapinniemen puuvillatehtaan ensimmäinen tehdasrakennus valmistui vuonna 1899. Tämä rakennus on säilynyt ja se on osa peruskorjattua Lapinniemen kehräämöä.

Tehdas laajeni 1900-luvun alkuvuosikymmeninä Näsijärven työntyvälle niemelle, jossa sillä oli rantamaisemaa hallitseva asema. Lapinnie-

men tehtaan piippu sijaitsi tehdasrakennuksia hallitsevasta kehräämöstä erillään ja piirtyi selkeästi maisemakuvaan ja siluettiin.

Teollisuustoiminta Lapinniemessä loppui kokonaan vuonna 1985. Entinen tehdasalue on kaavoitettu asuinalueeksi. Vanhoista tehdasrakennuksista on säilytetty kehräämörakennus, joka on muutettu asunnoiksi sekä kylpylä- ja koulutustiloiksi. Lapinniemen piippu kaadettiin vuonna 1968, kun höyryputki Tampellasta oli alkanut huolehtia voimantarpeesta.

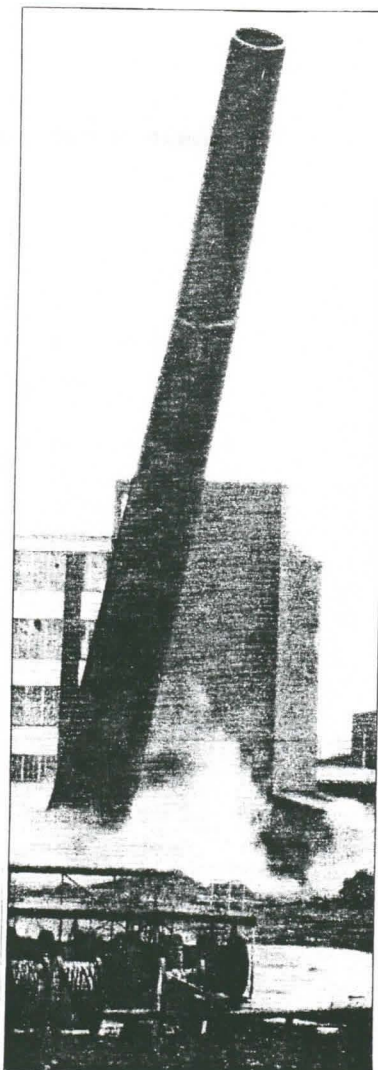

Kondensaattori- tehtaan piippu

Kondensaattoritehdas, nykyinen Hatanpään teollisuustalo Valimokatu 3:ssa, oli alunperin Hyppösen kenkätehtaan tehdasrakennus. Kun rakennus valmistui vuonna 1917, se oli pohjoismaiden suurin kenkätehdas.

Vuonna 1928 Hyppösen tehdas siirtyi Kumiteollisuusyhtiölle. Samana vuonna myönnettiin rakennuslupa pannuhuoneelle. Nokian kondensaattoritehtaan 56 metriä korkea piippu kaadettiin vuonna 1984 julkisen kohun saattelemana, sillä kondensaattoritehtaalla oli poltettu ongelmajätettä, minkä jäljiltä piipusta löytyi mm. pcb:tä, ja näin koko piippu sai ympäristölle vaarallisen ongelmajätteen maineen.

Varsinainen vanha kenkätehdasrakennus on suojeltu asemakaavamääräyksiin rakennustaiteellisesti arvokkaan ja kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeänä rakennuksena. Se on muutettu nykyaikaisia liike-, toimisto- ja tuotantotiloja sisältäväksi rakennukseksi.

Pcb- piippu rysähti roju- läjäksi

● Nokian vanha kondensaattoritehtaan piippu pöytänyt nyt Tampereen katuksessa. Se romahki rojuksaksi lauantaiamuna kello 8.05.

● Lupa huonomaailman pcb-piipun räjäyttämiseen tuli, kun läänin ympäristösuojelutoimisto oli tutkinut sen puhdistuksen jälkeen. Ongelmajätettä oli enää häviävän vähän määrää. Murskautuneet tilat ja laasti kuljetettiin lauantain kuluessa Tarastejärven kaatopaikalle.

● Vuonna 1928 rakennettu 56 metriä korkea piippu kaatui juuri siihen kuin pitkkin, tehtaasta ja vanhan ruokalarakennuksen väliin. Hatanpään valtielle sinkoutui vain yksi kivenmurikka.

● — Piipun kaataminen on yksinkertainen työ verrattuna esimerkiksi talon räjäyttämiseen, kertoi rakennusmestari Kalle Saarinen, joka oli mukana myös viime vuonna räjäyttämässä Kone ja Terä Oy:n viisikerroksista tehdasta Tammelassa.

STVU 21

Kuva: Hannu Terä

56-metrinen piippu luhistui kasaan ryminällä. Jo lauantaina sen jätteet kuljetettiin kaatopaikalle.

Kondensaattoritehtaan piippu kaadettiin lokakuussa vuonna 1984 julkisen kohun saattelemana. (AL 28.10.1984)

Teurastus- laitoksen piippu

Tampereen teurastushoville myönnettiin rakennuslupa vuonna 1909 ja vuonna 1911 valmistui suurinpiirtein nykyisen Tampere-talon paikalle kunnallinen teurastuslaitos. Sen suunnitteli kaupunginarkkitehti Lambert Pettersson, ja asiantuntijana suunnittelussa oli Göteborgin teurastuslaitoksen johtaja. Keskeisen sijaintinsa vuoksi teurastuslaitoksen piipulla on ollut näkyvä asema Sorsapuiston ympäristön kaupunkikuvassa.

Teurastuslaitoksen piippu hallitsi aikanaan Sorsapuiston maisemaa nykyisen Tampere-talon paikalla. Kuva vuodelta 1930.

Ratinan höyryvoima-aseman piippu

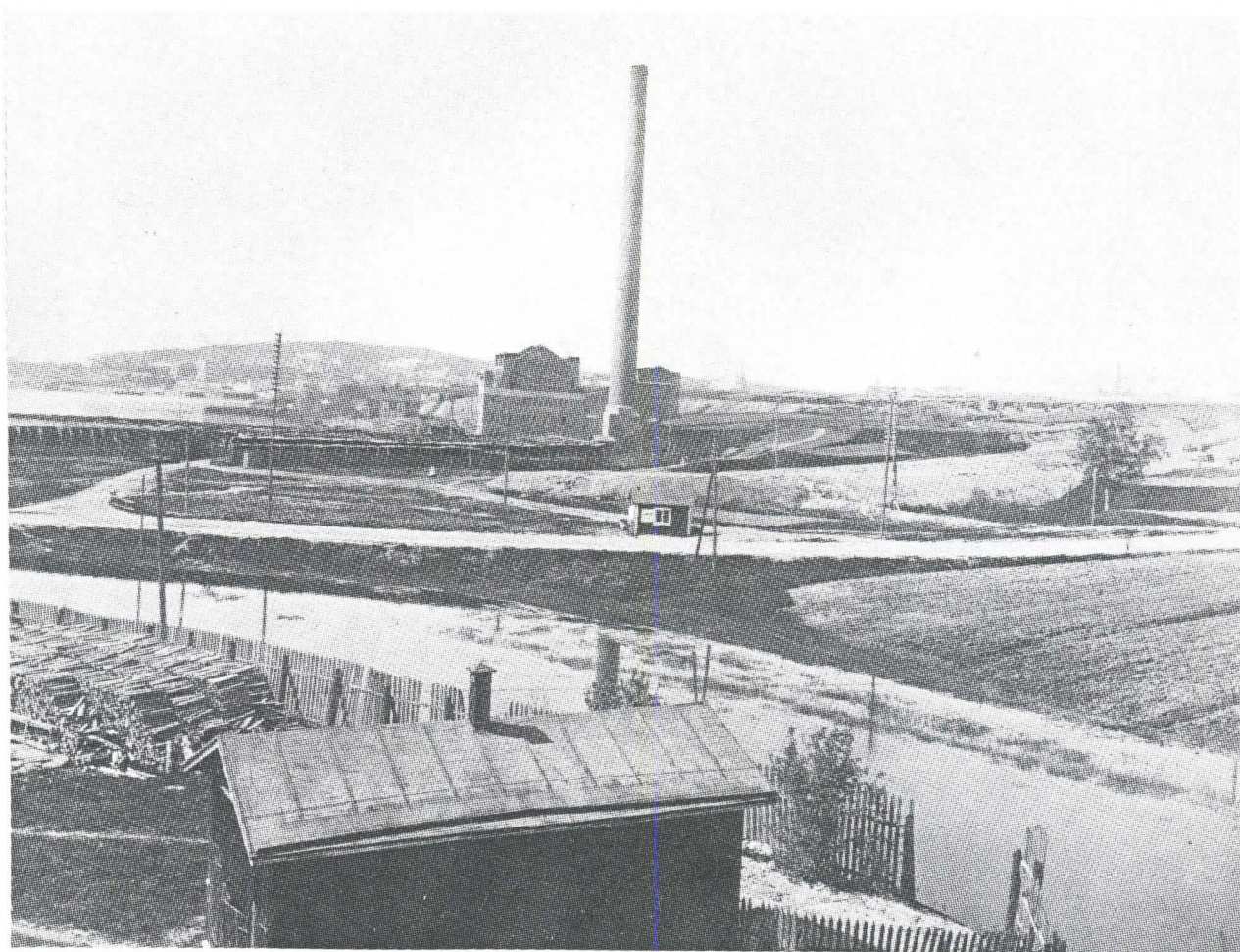
Maan ensimmäinen kunnallinen sähkölaitos aloitti toimintansa Tampereella vuonna 1888. Vuodesta 1891 alkaen sähkölaitos alkoi tuottaa sähköä vesivoiman avulla Tammekosken itärannalla keskiputouksen kohdalla. Höyryvoima-aseman rakentamisesta päätettiin 1900-luvun alussa ja joulukuussa 1919

höyryvoima-asema aloitti toimintansa Ratinassa. Höyryvoima-asemarakennusta on laajennettu 1930- ja 50-luvuilla.

Sähkölaitos toimii edelleen Ratinan toimipisteen tontilla. Alueen rakennuskanta on kasvanut muun muassa vuonna 1976 rakennetulla uudella teollisuusrakennuksella. Voimanlähteet ovat muuttuneet vuosikymmenien

aikana.

Alueella on voimassa uusi asemakaava, jossa entinen höyryvoima-aseman rakennus on määrätty suojeltavaksi rakennustaiteellisista ja kaupunkikuvallisista syistä. Höyryvoima-aseman vanha savupiippu, jolla tehdasrakennuksen kanssa on ollut hallitseva asema Ratinanniemen kaupunkikuvassa, on purettu vuonna 1977.

Ratinan höyryvoima-aseman piippu oli aikanaan maan suurin kotimaisin voimin rakennettu savupiippu. Se purettiin vuonna 1977. Kuva on vuodelta 1920.

UUDEN AJAN MAAME KKEJÄ

Tehtaiden piipuilla on erityisen suuri merkitys kaupungin siluettissa. Tehtaan piippujen ohella Tampereen kaupunkikuvassa on myös muita kiintopisteitä. Uudet maamerkit, joilla on yhtä hallitseva asema kaupunkinäkylässä kuin piipuilla, kertovat kaupungin kehityksestä uudenlaisia asioita.

Maakaasuvoimala

Tampereen sähkölaitoksen maakaasuvoimala valmistui vuonna rautatien varteen Epilänharjun itäpäähän Näsijärven ja Pyhäjärven välisen kannaksen alkuun. Voimalaitoksen katolta nousee kaksi 35 metrin korkuista savupiippua, joilla on hallitseva asema ympäröivässä kaupunkikuvassa ja kaupunkinäkylässä sekä Näsijärveltä että Pyhäjärveltä katsottuna.

Ratinalon valonheitinpylväät

Arkkitehti Timo Penttilän ja dipl.ins. Bertel Ekengrenin suunnittelema Tampereen Stadion rakennettiin Ratinaan vuosina 1963–66. Stadionin urheilukenttää valaisemaan rakennettiin neljä 43 metrin korkuista valonheitinpylvästä, joilla on varsin merkittävä asema Tampereen keskustan kaupunkikuvassa.

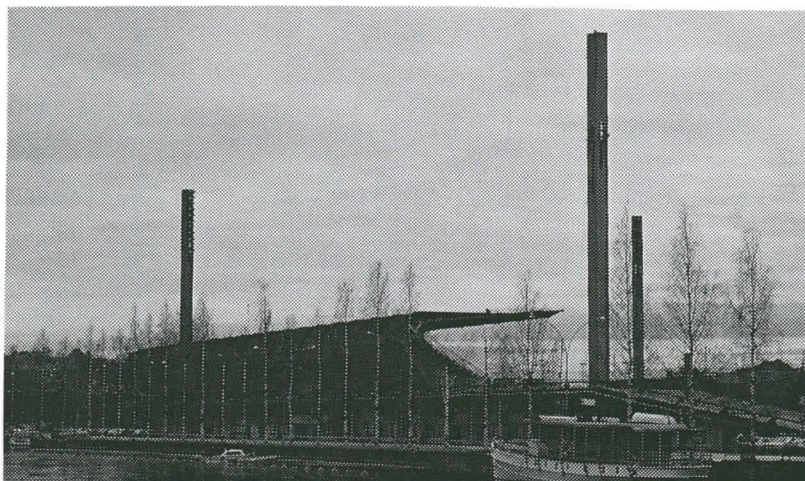
Keskussairaalan savupiippu

Keskussairaala rakennettiin Kauppiin vuonna 1962. Kes-

kussairaalan ovat suunnitelleet arkkitehti, professori Erkki Helamaa ja arkkitehti Veijo Martikainen. Kaupin metsän tuntumaan rakennettu valkoinen sairaalarakennus ja siihen liittyvä 61 metriä korkea valkoinen savupiippu hallitsevat näkymää Näsijärvellä saakka.

Naistenlahden voimala

Naistenlahden pohjukkaan rakennettiin vuonna 1977 turvevoimala. Sen 90 metriä korkea betonipiippu ja voimakas katolta nouseva 59 metriä korkea metallipiippu ovat kaupunkikuvassa merkittäviä uuden ajan savupiippuja.

Näsäsinneula

Särkänniemeeseen valmistui Näsäsinneulan näkötorni vuonna 1971. Sen ovat suunnitelleet arkkitehti Pekka Ilveskoski ja Insinööritoimisto Ahonen-Ilveskoski/DI Esko Ahrio. 168 metriä korkea Näsäsinneula sijaitsee Särkänniemen korkealla kalliolla, missä sillä on näkyvä asema koko Tampereen kaupunkikuvassa.

Pyynikin radiomasto

Pyynikin harjulla Pyynikin näkötormin vieressä sijaitsevat Tampereen Puhelinosuuskunnan teletilat sekä radiomasto, joka hallitsee näkymää kaikista suunnista.

SAVUPIIPPUJEN TEKNINEN SELVITYS

Ympäristöstään ylös kohoavat tehtaiden savupiiput ovat piippumuurareiden, harvalukuisan ammattikunnan taidon näytteitä. Savupiippujen – kuten korkeuksiin kohoavien kirkkorakennustenkin – tekeminen ja rakenne pohjautuvat suurimmaksi osaksi kokeemukseen ja perimätietoon.

Tehtaanpiiput ovat muurat-
tuja. Tiilet ovat poltettuja savitiiliä, erityisiä pyöreään muotoon muurattaviksi sopivia piipputiiliä tai normaalitiiliä. Laastina on sementillä vahvistettu kalkkilaasti. Piippujen korkeus on kymmeniä metrejä, jopa 100 metriä. Lämpimillä työssä on useita metrejä ja huipussa vain muutaman metrin. Seinämä on ylhäällä yhden kiven vahvuinen (noin 0,25 metriä) ja paksunee alaspäin portaittain korkeudesta riippuen kolmen – neljän (0,75 – 1 metriä), jopa viiden kiven vahvuuksi. Piipun ulkopinta on puhtaaksi muurattu ja sisäpuoli rapattu tai slammattu.

Piipun varusteina ovat

huoltoa palvelevat tikkaat ulko- tai sisäpuolella, hoitotasot, lentovalot ja ukkosenjohdatin.

Normaalikäytössä piiput vaativat säännöllistä kunnossapitoa. Piipun yläosassa tiilet ja saumat rapautuvat savukaasujen, happojen, veden, tuulen ja pakkasen vuoksi. Teräsosat ruostuvat, betoni-
nen piipun reunus rapautuu, lentovalot ja niiden sähköt vanhenevat. Usein piippujen koossa pysymistä on jossain vaiheessa vahvistettu teräsvantein.

Kun savupiipun käyttö on loppunut, se on "paketoitava", jos se halutaan säilyttää. Ensin suoritetaan kuntoarviointi, jonka pohjalta määräytyvät tarvittavat suojaus- ja korjaustoimenpiteet.

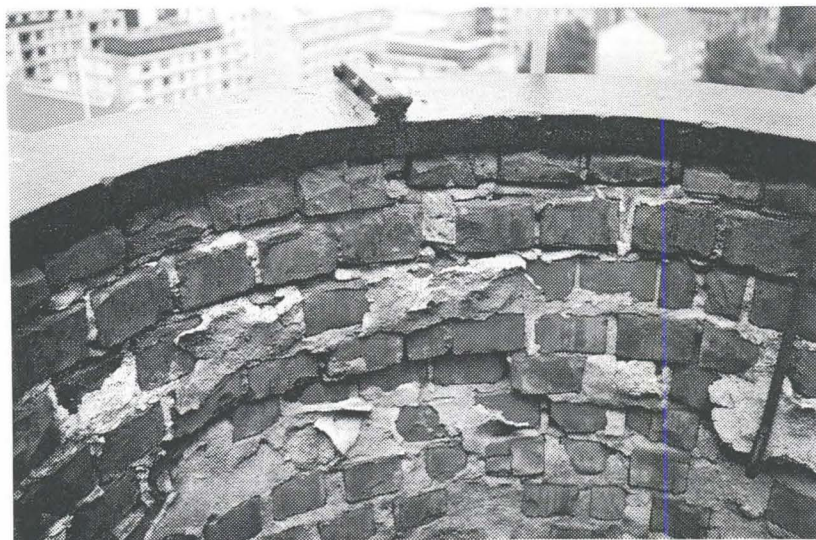
Vanhojen piippujen yläosa on usein sen verran rapautunut, että on viisainta purkaa huonoin osa eli muutama metri yleensä yhden kiven paksuista seinämästä. Jäljelle jäävää yläosaa on jonkin matkaa puhdistettava noesta

hiekkapuhalluksella tai painepesulla sisä- ja ulkopuolelta, jotta voidaan tehdä tarvittavat saumojen laastipaikkaukset. Noen poisto vähentää rapautumista ja syöpymistä sekä kirkastaa ulkonäön.

Piipun pää suojataan ruostumattomasta teräksestä tehdyllä hatulla, jossa on otettu huomioon piipun sisäpuolen tuuletus. Säävaikutuksia vastaan voidaan myös piipun yläosa suojapinnoittaa.

Piipun teräsosat puhdistetaan ja ruostesuojataan. Tikkaiden kiinnitys tarkistetaan. Lentovalot ja niiden sähköt kunnostetaan tai uusitaan.

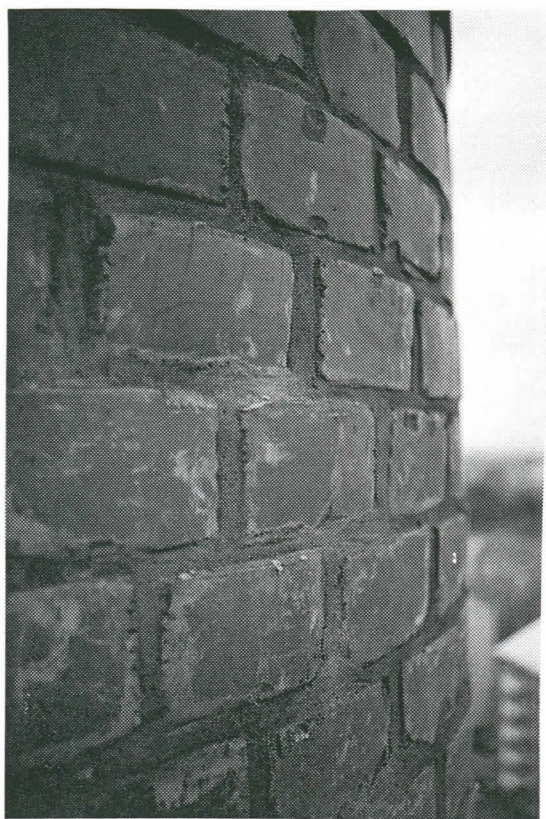
Huonokuntoiset piiput puretaan. Jos tilaa on riittävästi piipun kaatoon, tehdään kaatokolo ja jätetään keskelle räjäytettävä kannas. Muussa tapauksessa piippu on purettava mekaanisesti käsin tai konein. Piippujen noki saattaa sisältää poltoista jäämiä, jotka on tarvittaessa selvitettävä purkutyön työturvallisuuden ja ympäristön haittojen minimoimiseksi.

Sosiaalivirastotalon piippu kunnostettiin vuonna 1990. Kunnostuksen yhteydessä sitä lyhennettiin neljä metriä.

Piipun sisäpuoli neutraloitiin ja viiden metrin osuudelle yläpäähän ruiskutettiin betonipinnoite. Piippuun asennettiin uusi rst-suojahattu. Sisäpuolen rappauksia paikattiin.

Piipun saumat kaipasivat korjausta. Piipun yläpäättä saumattiin neljän metrin verran.

1870		Frenckellin piippu	
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
-			
1897		Kehräsaaren piippu	
1898		Finlaysonin piippu	
1898	x)	Lapinniemen piippu	(purettu)
-			
-			
-			
-			
-			
1906	x)	Sosiaalivirastotalon piippu	
-			
-			
1909	xx)	Teurastuslaitoksen piippu	(purettu)
-			
-			
-			
1913		Lielahten piippu (jatkettu 1977)	
1914		Attilan piippu	
-			
1916		Lokomon piippu	
-			
-			
1919	x)	Höyryvoima-aseman piippu	(purettu)
1919		Haarlan piippu	
-			
1922	xx)	Salmisen Nahkatehtaan piippu	
-			
1924		Voiman leipomon piippu	
-			
-			
1927		Verkatehtaan piippu	(purettu)
1928		Tuotannon leipomon piippu	
1928	xx)	Kondensaattoritehtaan piippu	(purettu)

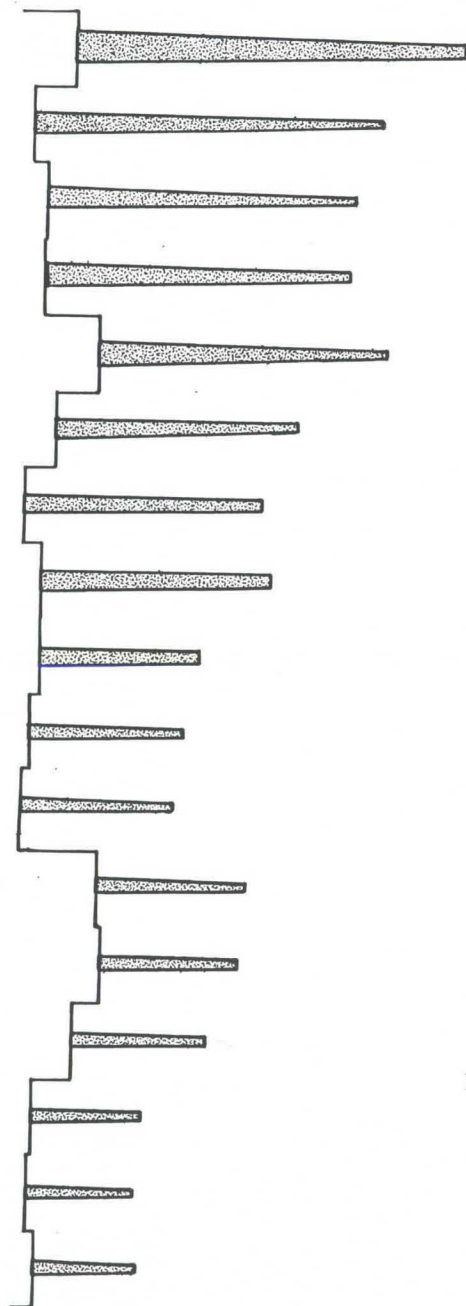
-		
-		
1932	x)	Tampereen Saippuan piippu
-		
-		
1935		Hatanpään sairaalan piippu
1936		Valmetin piippu
1937		Takon piippu
1938		Lokomon piippu
-		
-		
1941	x)	Kiillon piippu
-		
1943		Sarviksen piippu
-		
-		
1947		Tampellan piippu
-		
1949	xx)	Karjakunnan piippu
1950	xx)	Valion meijerin piippu
1951		Klingendahlin piippu
1952		Pyynikin sairaalan piippu
1953		Suomen Trikoon piippu
-		
-		
-		
-		
-		
-		
1961		Keskussairaalan piippu
1962		Maito-Pirkan piippu
-		
-		
-		
1966		Ratinan valonheitinpylväät
-		
-		
-		
-		
1971		Näsinneula
-		
-		
-		
-		
1977		Naistenlahden voimalan piippu
-		
-		
1980		Pyynikin radiomasto (Pyynikin näkötorni 1929)
-		
-		
-		
-		
-		
1988		Maakaasuvoimala

x) arvioitu valmistumisvuosi
xx) rakennusluvan myöntövuosi

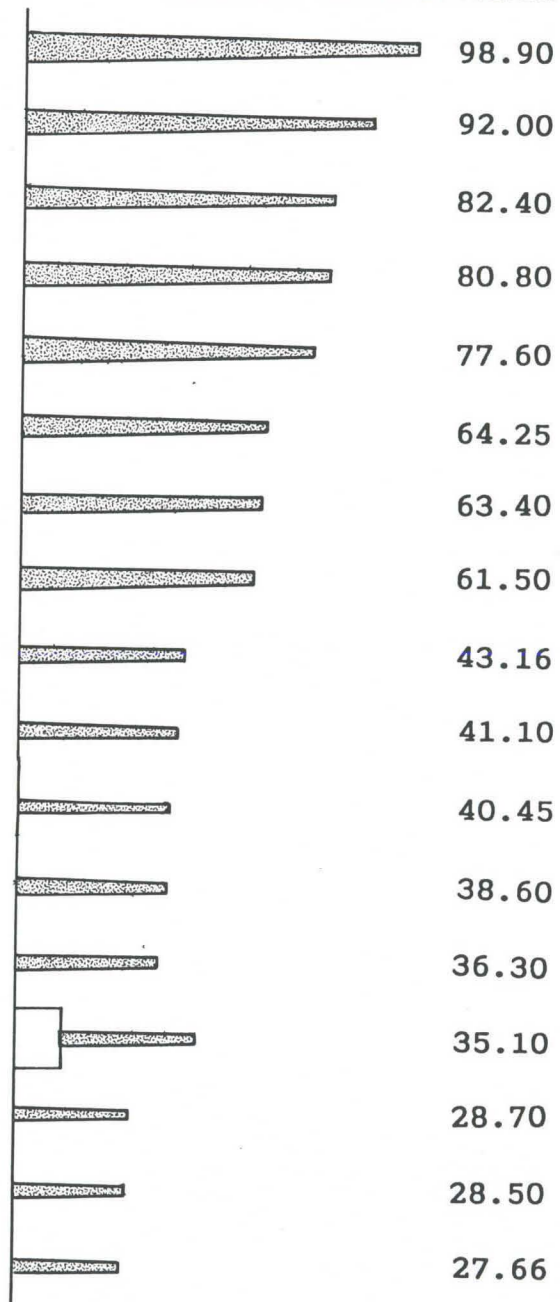
TEHTAANIIPPUJEN KORKEUDET 1:2000

HUIPUN KORKEUS MERENPINNASTA

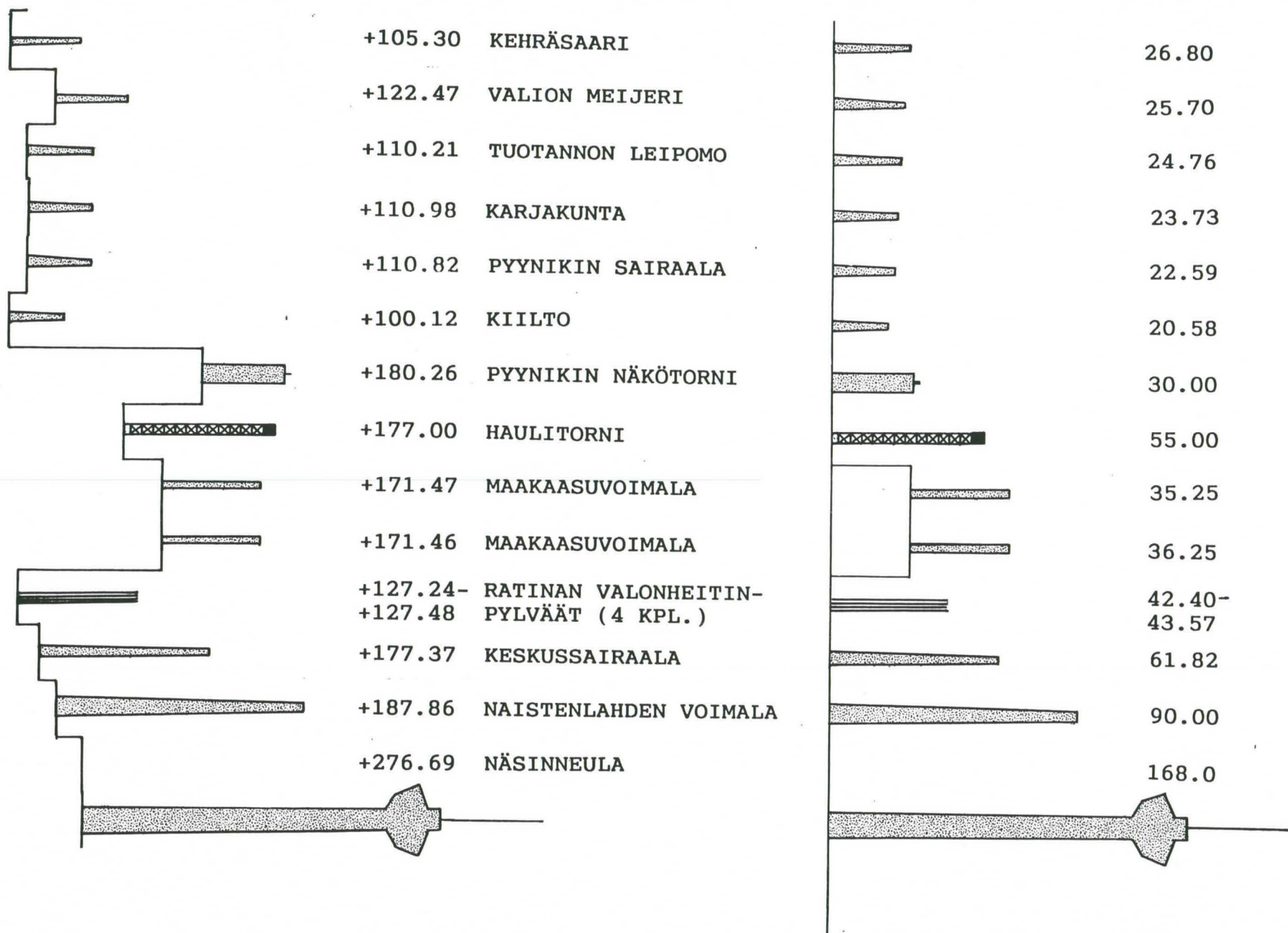
KORKEUS MAANPINNASTA

+196.90	TAMPELLA
+174.50	TAKO
+167.90	KLINGENDAHL
+166.50	SUOMEN TRIKOO
+186.30	LIELAHTI
+153.00	FINLAYSON
+142.60	SARVIS
+146.00	FRENCKELL
+126.92	MAITO-PIRKKA
+123.20	VALMET
+121.45	VOIMAN LEIPOMO
+140.20	HAARLA
+137.80	ATTILA
+130.30	LOKOMO
+112.90	LOKOMO
+111.57	HATANPÄÄN SAIRAALA
+112.71	TAMPEREEN SAIPPUA

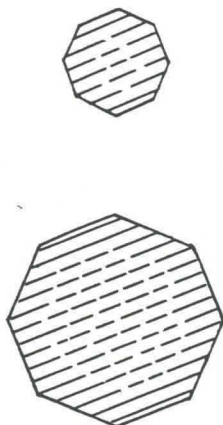
98.90
92.00
82.40
80.80
77.60
64.25
63.40
61.50
43.16
41.10
40.45
38.60
36.30
35.10
28.70
28.50
27.66

TEHTAANPIIPPUJEN POIKKILEIKKAUKSIA 1:200

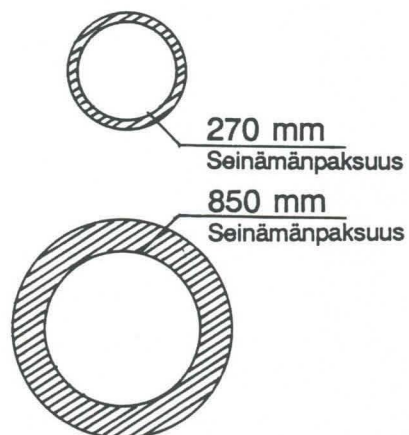
FRENCKELLIN PIIPPU

Pohjan ympärysmitta
16400 mm

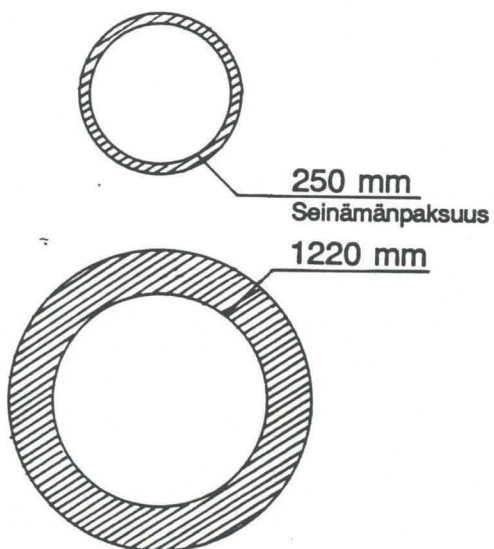
FINLAYSONIN PIIPPU

Yläosan halkaisija 3040 mm
Alaosan halkaisija 5750 mm

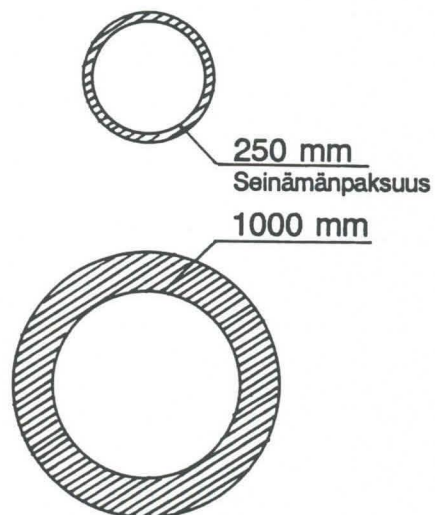
TAMPELLAN PIIPPU

Yläosan halkaisija 4200 mm
Alaosan halkaisija 8000 mm

TAKON PIIPPU

Yläosan halkaisija 3500 mm
Alaosan halkaisija 6900 mm

TOIMENPIDESUOSITUS

Inventointityön etenemisen myötä työryhmässä selkiintyi käsitys piippujen säilymisen tarpeellisuudesta teollisen historian omaleimaisina muistomerkkeinä. Tehtaanpiiput muistuttavat kaupungin kasvun ja nykyisen hyvinvoinnin perustasta sekä ovat alueellisia maamerkkejä ja antavat ainutlaatuisen lisän Tampereen kaupunkikuvaan.

Kun kookkaan piipun säilyttäminen on omistajalleen käyttämättömänä huomattava taloudellinen rasite, ei ole realistista kuvitella, että kaikki jäljellä olevat – tai edes tässä raportissa mainitut – piiput saataisiin säilytettyä jälkipolville. Tällä hetkellä on asemakaavassa suojeltavaksi määrätty Kehräsaaren ja Klingendahlin piiput sekä vahvistettavassa osayleiskaavassa Finlaysonin piippu.

Työryhmä päätyi seuraaviin toimenpidesuosituksiin:

1. Koskenvarren symbolipiiput

Alueen kaavoituksen yhteydessä on huolehdittava, että alueella olevaa piippua ei saa purkaa.

Erityisesti on huolehdittava, että piippu säilytetään rakennuslain 124 § edellyttämässä kunnossa.

2. Muut teollisuushistorian kannalta merkittävät piiput

Alueen kaavoituksen yhteydessä on huolehdittava, että alueella olevaa piippua ei ilman pakottavaa syytä saa purkaa.

Erityisesti on huolehdittava, että piippu säilytetään rakennuslain 124 § edellyttämässä kunnossa.

3. Muut huomattavat piiput

Alueen kaavoituksen yhteydessä on huolehdittava, että mahdollisuudet alueella olevan piipun säilyttämiseen selvitetään.

PAIKANNUSKARTTA 1

Koskenvarren symbolipiiput

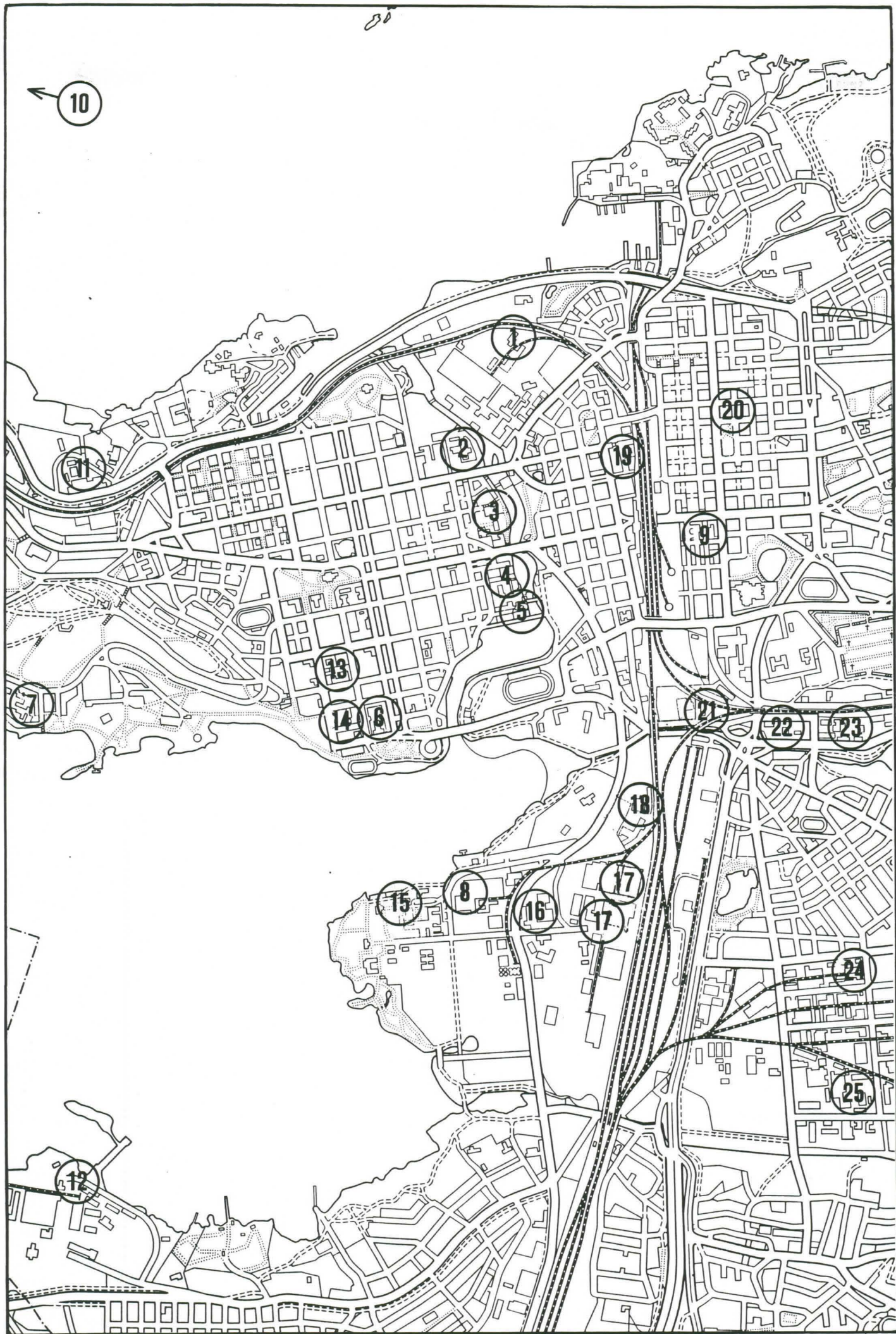
- 1 Tampellan piippu
- 2 Finlaysonin piippu
- 3 Frenckellin piippu
- 4 Takon piippu

Muut symboliarvoja omaavat piiput

- 5 Kehräsaaren piippu
- 6 Klingendahlin piippu
- 7 Suomen Trikoon piippu
- 8 Sarviksen piippu
- 9 Attilan piippu

Muita huomattavia piippuja

- 10 Lielahden piippu
- 11 Haاران piippu
- 12 Valmetin piippu
- 13 Sosiaalivirastotalon piippu
- 14 Pyyntikin sairaalan piippu
- 15 Hatanpään sairaalan piippu
- 16 Kiillon piippu
- 17 Lokomon piiput (2 kpl)
- 18 Salmisen Nahkatehtaan piippu
- 19 Valion piippu
- 20 Aaltosen piippu
- 21 Tampereen Saippuan piippu
- 22 Tuotannon leipomon piippu
- 23 Voiman leipomon piippu
- 24 Karjakunnan piippu
- 25 Maito-Pirkan piippu

PAIKANNUSKARTTA 2

Purettuja piippuja

- 26 Lapinniemen piippu
- 27 Verkatehtaan piippu
- 28 Teurastuslaitoksen piippu
- 29 Ratinan höyryvoima-aseman piippu
- 30 Kondensaattoritehtaan piippu

Uuden ajan maamerkkejä

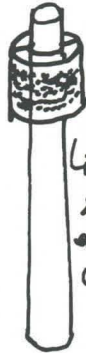
- 31 Maakaasuvoimalan piiput
- 32 Pyynikin radiomasto ja näkötorni
- 33 Näsinneula
- 34 Ratinan valonheitinpylväät
- 35 Naistenlahden voimalan piippu
- 36 Keskussairaalan piippu

Tampere - International Conference of IPHP

Champions
of the City

Some
proposals
how to make
the city
monuments
to be present
in the
memory and the
identity of the

Lights
&
colours

Flags

film
or
slides
about
urban
life in
Tampere

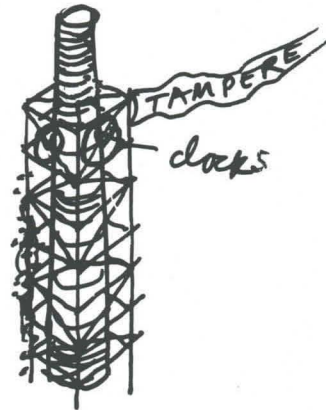
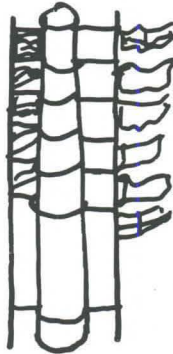
Urban Landscape

All proposals -
demonstrables

original
brick

painting:
the sky
with sun and
clouds

brick

TAMPERE
clocks

As a souvenir to the friends of Tampere
how to re-use a metaphorical sign of

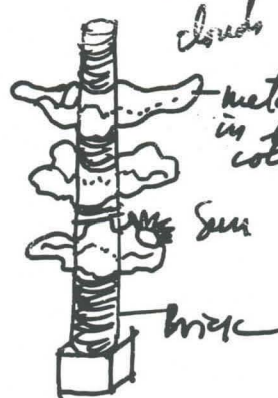
Christmas is
everyday
the industrial
history and presence

sculpture
"in steel or
copper"
lights
&
Texts

lights

clouds

metal
in blue
colour

sun

brick

With many thanks, in the name of participants,
9th. of August 1990.
RR

Kansainvälisen asumisen alan kattojärjestön IFHP:n konferenssi teollisuustilojen uuskäytöstä pidettiin Tampereella kesällä 1990. Järjestön presidentti professori Ranco Radovic esitti konferenssin päätöspuheessa ajatuksia, mitä Tampereen käyttämättömille tehtaanpiippoille voitaisiin esimerkiksi tehdä.

ISBN 951-9430-56-3

Julkaisija:
Tampereen kaupunki

Painopaikka:
Kaupunginkanslian
painatuskeskus, 1991

Valokuvat:

Tampereen kaupungin
museoiden valokuva-arkisto:
sivut 4, 7, 12, 26, 24, 29, 35,
36, 42, 43, 44.

Tampere-Seura:
sivut 11, 16, 21, 24

Muut valokuvat:
Jukka Vuokola
Anna Karelli

Taitto:
Aila Rajamäki

